

RAAP-RAPPORT 5390

Een rijke erfenis voor de toekomst

Erfgoedbeleid van de gemeente Neder-Betuwe

Archeologie | Cultuurhistorie | Erfgoed

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Neder-Betuwe

Titel: Een rijke erfenis voor de toekomst; erfgoedbeleid van de gemeente Neder-Betuwe

Versie: 08-11-2021

Auteur: ir. L.J. Keunen, H. Geurts & drs. C.J. Frank

Projectcode: NECU

Bestandsnaam: RAAPrap_5390_NECU_20211108

ISSN: 0925-6229

RAAP

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

Telefoon: 0294-491 500

E-mail: raap@raap.nl

Website: www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2022

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

De gemeente Neder-Betuwe is gezegend met veel erfgoed. Die kwaliteiten blijven niet vanzelf, daar is actieve inzet voor nodig. De aanstaande Omgevingswet haakt daar ook op in; erfgoed is een belangrijke pijler binnen deze nieuwe wetgeving. Tegelijk bleek dat gemeentelijke monumentenlijst van Neder-Betuwe aan een herijking toe was.

In dat kader is in de afgelopen jaren onderzoek uitgevoerd naar de belangrijkste erfgoedwaarden in de gemeente. De mening van de burger is enkele jaren geleden vastgelegd in de “Schatkist”. De input daarvan is in het onderzoek meegenomen.

Op basis van dit onderzoek zijn er beleidskeuzes gemaakt hoe het erfgoed beschermd kan worden en welke kansen er ten aanzien van het erfgoed verzilverd kunnen worden. Tevens is het onderzoek de basis voor actualisatie van de monumentenlijst.

Onder dit erfgoed verstaan we het cultuurlandschap, de daarin aanwezige landschapselementen, waardevolle bouwkunst en bijzondere stedenbouwkundige gebieden. Gebieden en objecten met een zeer hoge of hoge waarde zullen door de gemeente Neder-Betuwe via het omgevingsplan of als monument worden beschermd. Gebieden waar veel van die waarden samenkomen, beschouwen we als de ‘parels’ van de gemeente. Hier zijn de cultuurhistorische kwaliteiten leidend bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Daarnaast wil de gemeente Neder-Betuwe ook inzetten op de kansen die erfgoed biedt. Het gaat daarbij zowel om de betekenis van erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen en waterbeheer, als de meerwaarde die het voor toerisme en recreatie kan hebben. Zo willen we de vele verzamelde erfgoed informatie publiek toegankelijk maken en een aantal centrale kernthema’s van erfgoed toeristisch-recreatief gaan gebruiken.

Inhoud

Samenvatting	3
Inhoud.....	4
Voorwoord.....	5
1 Inleiding	6
1.1 Erfgoed als zegen	6
1.2 Aanleiding en doelstelling.....	7
1.3 Hoe komen we waar we willen zijn?	9
2 Welk erfgoed heeft Neder-Betuwe?	11
2.1 Soorten erfgoed	11
2.2 Wanneer is iets erfgoed?.....	11
2.3 Erfgoed in Neder-Betuwe	12
2.4 Tot besluit	20
3 Naar een nieuw erfgoedbeleid	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Wat zijn onze ambities?	22
3.3 Beleidskeuzen ter bescherming van de cultuurhistorische waarden	23
3.4 Welke kansen zijn er met erfgoed?	32
4 Juridische en financiële implicaties	38
4.1 Juridische aspecten	38
4.2 Financiële aspecten	40
5 Vervolgacties	45
5.1 Bescherming.....	45
5.2 Kansen van erfgoed	46
Literatuur	47
Overzicht van figuren, tabellen, bijlagen en appendices	49
Inleiding	53
Wetgeving en regels	53
Ruimtelijk beleid.....	55
Colofon	63

Voorwoord

Erfgoed speelt een belangrijke rol in de samenleving. Het is de leefomgeving van mensen, ze ontleen hun identiteit onder meer aan de omgeving waarin ze zijn opgegroeid. Daarnaast is historisch erfgoed ook een economische factor van betekenis, onder meer voor toerisme en recreatie. Al in 2012 bepaalde de rijksoverheid dat gemeenten in bestemmingsplannen een afweging moesten maken over hun landschappelijke en gebouwde erfgoed. In de Omgevingswet, die naar verwachting in 2022 wordt ingevoerd, is erfgoed een belangrijke factor.

De aankomende Omgevingswet maakt het dus noodzakelijk om het erfgoedbeleid van de gemeente op een nieuwe manier vorm te geven. Tevens vraagt de bestaande monumentenlijst om een herijking. Daarvoor is deze beleidsnota opgesteld. Met de uitgangspunten in deze nota kunnen in vervolgstappen de woorden worden omgezet in acties.

Figuur 1. Zicht vanaf De Spees op de Grebbeberg.

1 Inleiding

1.1 Erfgoed als zegen

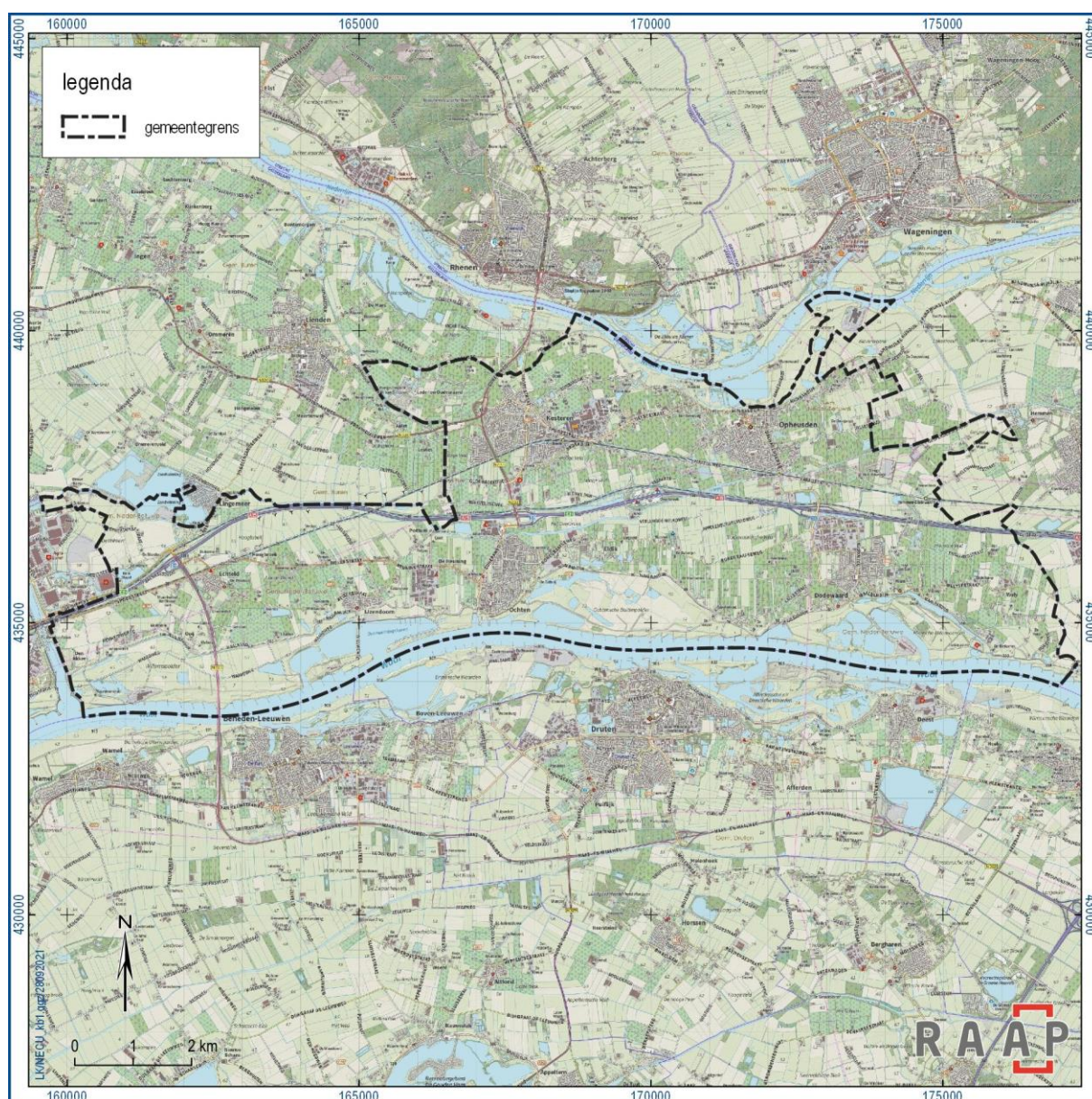
Erfgoed, de naam zegt het al, hebben we geërfd van onze ouders, grootouders of zelfs mensen die vele eeuwen terug leefden. Die erfenis is in letterlijke en figuurlijke zin een rijkdom, en is daarmee een geschenk en een zegen uit het verleden, maar vóór de toekomst. Die rijkdom kan heel letterlijk worden gezien: het is geld waard en brengt geld op. Toeristen bezoeken de regio om de mooie landschappen vanaf de eeuwenoude dijken te bekijken. Ook brengen investeringen in erfgoed hoge rendementen met zich mee, zo is uit vele onderzoeken gebleken. Zo werkt erfgoed als een magneet voor toerisme en recreatie, versterkt het vestigingsklimaat en draagt bij aan de vitaliteit van het platteland. Ook draagt het bij aan werkgelegenheid, omdat bijvoorbeeld restauratie specialistisch werk is.¹

Die rijkdom en die zegen kunnen we ook figuurlijk bekijken. In een streek waar erfgoed en kwaliteit van de omgeving een belangrijke rol spelen voelen mensen zich thuis en geworteld. Mensen hebben het gevoel ondanks de dynamiek om zich heen 'ankerpunten' in hun omgeving te hebben: het biedt een identiteit. Tegelijk zorgt erfgoed – materieel en immaterieel – voor onderlinge verbondenheid. Het is de voedingsbodem voor actieve verenigingen, zoals historische kringen en natuur- en landschapsorganisaties. Het levert daardoor emotioneel rendement op en draagt bij aan identiteitsversterking. (Neder-)Betuwser dan het erfgoed is er niet!

Figuur 2. Zonsopkomst aan de Waal.

¹ Ruijgrok 2004; Bade & Smid z.j.; Div. auteurs 2009; Brouwer & Ruijgrok 2012; Van Dommelen & Pen 2013

Figuur 3. Grenzen van de gemeente Neder-Betuwe.

1.2 Aanleiding en doelstelling

1.2.1 Waarom doen we dit?

Gemeenten moeten in hun bestemmingsplannen onderbouwen hoe zij omgaan met hun landschappelijke en gebouwde erfgoed. In bestemmingsplannen is vastgelegd aan welke ruimtelijke regels we ons te houden hebben. Deze onderbouwing is ook noodzakelijk onder een nieuwe wet, de Omgevingswet. Die wordt naar verwachting per 1 juli 2022 ingevoerd en voegt een heleboel regels samen onder één nieuwe wet.

Om erfgoed te beschermen, is informatie nodig. De basis voor het bestemmingsplan en op termijn het erfgoeddeel in het omgevingsplan wordt gevormd door de cultuurhistorische waardenkaart, opgesteld in 2019-2021. Dit is een inventarisatie en waardering van het aanwezige landschappelijke en gebouwde

erfgoed in Neder-Betuwe. Die kaart vormt tevens de basis om de bestaande monumentenlijst te herijken. Daarvoor is een bouwkunstinventarisatie uitgevoerd, om zo de monumentwaardige panden in beeld te krijgen.

De inventarisatie en waardering kunnen gebruikt worden om beleid te maken. Dat beleid richt zich vooral op het behouden en versterken van het erfgoed dat op de waardenkaart staat. De waardenkaart moet ook gezien worden als een kansenkaart. Bij ruimtelijke ontwikkelingen kan er gestreefd worden om ons erfgoed in zijn ruimtelijke context te behouden en duurzaam gebruik voor de toekomst veilig te stellen. Zo blijft onze geschiedenis voor inwoners, ondernemers en bezoekers beleefbaar. Daarom is er in dit erfgoedbeleid aandacht voor zogenaamde meekoppelpkansen.

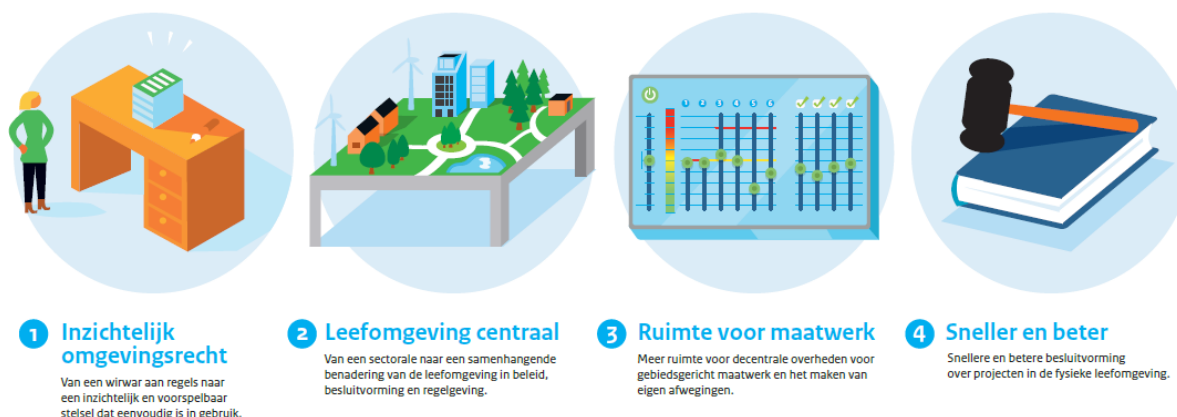

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

HET NIEUWE OMGEVINGSSTELSEL

De 4 verbeteringen

Minder en overzichtelijke regels, meer ruimte voor initiatieven en lokaal maatwerk en vertrouwen als uitgangspunt. Dat is waar de Omgevingswet voor staat. Het doel van een initiatief in de fysieke leefomgeving moet centraal staan in plaats van de vraag: 'mag het wel?'.

Figuur 4. Naar een betere regeling van de omgeving (bron: rijksoverheid.nl).

Onder de Omgevingswet moeten we een gemeentelijke adviescommissie Omgevingswet hebben, die adviseert over omgevingskwaliteit. Deze adviescommissie is vergelijkbaar met de in 2005 ingestelde commissie Ruimtelijke Kwaliteit Neder-Betuwe. Die commissie is een samenvoeging van de welstands- en monumentencommissie. De aanpassing van de commissie Ruimtelijke Kwaliteit naar de wet- en regelgeving waaronder de gemeentelijke adviescommissie Omgevingswet dient te functioneren, geeft ons de mogelijkheid om de inzet, rol en financiering van de adviescommissie beter te regelen.

Hieronder zijn de aanleidingen waarom deze nota is opgesteld samengevat:

- Omgevingswet & onderbouwing: In de bestaande regels wordt voldaan aan de vereiste dat moet worden verantwoord hoe met cultureel erfgoed wordt omgegaan. Tegelijk komt de Omgevingswet er in 2022 aan, met de daar bij horende instrumenten omgevingsvisie en omgevingsplan. In deze documenten moet volgens de wet aandacht worden besteed aan de manier waarop de gemeente met haar erfgoed omgaat. Daarvoor is een actuele en

gedetailleerde inhoudelijke basis nodig, iets wat er tot dit moment niet was. Aan de hand van deze basis kan vervolgens een ambitieniveau worden vastgesteld.

- Monumentenlijst: De monumentenlijst, die in 2009 voor het laatst werd aangepast, is niet meer actueel.
- Kansen: Tegelijk ontbrak een goed overzicht van de aanwezige kansen ten behoeve van ruimtelijke ontwikkelingen, waterberging, educatie, cultuur, recreatie en toerisme.
- Schatkist: De inwoners van de gemeente Neder-Betuwe hebben in het project 'Schatkist' aangegeven wat zij belangrijk erfgoed in de gemeente vinden. Een vervolg op dat project ontbrak nog.
- Gemeentelijke adviescommissie: Er bestaat onduidelijkheid over inzet, rol en financiering van de commissie ruimtelijke kwaliteit, bij zowel de omgevingsdienst als de gemeente.

1.2.2 Waar willen we naar toe?

Om de bovengenoemde punten uit te werken is een aantal stappen belangrijk:

- Omgevingswet & onderbouwing: Het formuleren van beleid, gebaseerd op de deskundige inventarisatie en waardering en op de keuze van een ambitieniveau, over hoe beschermingswaardig erfgoed in het omgevingsplan bescherming kan krijgen.
- Monumentenlijst: Het actualiseren van de monumentenlijst op basis van de vakinhoudelijke inventarisatie en waardering.
- Kansen: Het presenteren van kansen voor ruimtelijke ontwikkelingen, waterberging, educatie, cultuur, recreatie en toerisme.
- Schatkist: Het geven van een inhoudelijk en beleidsmatig vervolg aan het project 'Schatkist'.
- Gemeentelijke adviescommissie: Beleidsmatig vastleggen van de inzet, rol en financiering van de commissie ruimtelijke kwaliteit.

1.3 Hoe komen we waar we willen zijn?

In het project Schatkist (2018) is aan inwoners van onze gemeente gevraagd wat zij gevoelsmatig ten aanzien van cultuurhistorie belangrijk vinden. Ondanks dat toen een inventarisatie en waardering van alle aanwezige landschappelijke en gebouwde erfgoedelementen ontbrak, kan het project Schatkist gezien worden als een participatief proces erfgoed met haar inwoners.

In 2019 heeft het onderzoeks- en adviesbureau RAAP in samenwerking met het Monumenten Advies Bureau een inventarisatie en waardering van alle aanwezige landschappelijke en gebouwde erfgoedelementen uitgevoerd. Daarin is de inhoudelijke informatie uit de 'Schatkist' meegenomen. Deze is ook op zo'n manier in de digitale waardenkaart gemarkeerd, dat deze informatie te allen tijde in het eindproduct te herkennen is. Deze inhoudelijke onderleggers zijn vervolgens met meerdere deskundigen besproken. Tegelijk liep een traject om het college en de raad mee te nemen in de mogelijke keuzes bij de bepaling van het ambitieniveau.

In dit erfgoedbeleid wordt een overzicht gegeven hoe dat nieuwe beleid eruit ziet. Daarbij wordt aan alle genoemde doelen aandacht besteed. Vervolgens zijn voor sommige doelen vervolgstappen noodzakelijk om deze te kunnen realiseren. De richting in dit erfgoedbeleid is vormgegeven in

samenwerking met professionals, lokale erfgoedorganisaties en de gemeenteraad. Daarvoor hebben meerdere bijeenkomsten plaatsgevonden.

Figuur 5. Participatie met een rijke oogst: de Schatkist van Neder-Betuwe.

2 Welk erfgoed heeft Neder-Betuwe?

2.1 Soorten erfgoed

Met erfgoed kunnen verschillende mensen verschillende dingen bedoelen. Het kan gaan om objecten die je daadwerkelijk kunt aanraken, zoals een kerk, een kasteel of aardewerk dat gevonden is bij een archeologische opgraving. Dan spreek je meestal over 'materieel erfgoed'. Erfgoed kan ook over tradities, verhalen of namen gaan. Dat noemen we 'immaterieel erfgoed'. In dit erfgoedbeleid ligt de nadruk op het materieel erfgoed. Daarvan kennen we de volgende soorten:

- **Archeologisch erfgoed:** De mens loopt al duizenden jaren op aarde én in Neder-Betuwe rond. Uit die lange geschiedenis is alleen van de laatste eeuwen bovengronds nog iets te zien. Het meeste ligt onder onze voeten, bewaard in de bodem, als een schatkist voor onze nazaten. Archeologisch onderzoek maakt dat verleden zichtbaar en beleefbaar.
- **Landschappelijk erfgoed:** Het landschap van de gemeente Neder-Betuwe is gevormd door mens én natuur. De mens heeft steeds geprobeerd het landschap zo in te richten, dat er veilig gewoond en gewerkt kon worden. Natuurkrachten, zoals de rivieren, veranderden het landschap ook. Woonheuvels, dijken en omgrachte kasteelterreinen zijn voorbeelden van landschappelijk erfgoed.
- **Gebouwd erfgoed:** kastelen, boerderijen, woonhuizen en dijken: allemaal voorbeelden van gebouwd erfgoed. Sommige gebouwen stammen uit de middeleeuwen, andere staan er pas enkele tientallen jaren. Het ene is sterk veranderd, het ander nog net zoals toen het gebouwd werd. De variatie aan gebouwd erfgoed in Neder-Betuwe is heel groot.
- **Stedenbouwkundig erfgoed:** gebouwen staan vaak niet alleen. Waar ze bij elkaar staan, ontstaat ook een samenhang: een gehucht, een dijklint, een kern of een buurtje: allemaal vormen van bij elkaar horend gebouwd erfgoed. Die samenhang die dan ontstaat, noemen we stedenbouw(kundig erfgoed).

Het archeologisch beleid is afzonderlijk vastgelegd en valt buiten de reikwijdte van dit erfgoedbeleid. Landschap, gebouwd en stedenbouwkundig erfgoed staan hier centraal.

2.2 Wanneer is iets erfgoed?

Uit de opsomming hiervoor blijkt al dat er veel verschillende soorten erfgoed zijn. Dat erfgoed is in de loop van duizenden jaren ontstaan. Steeds heeft de mens het landschap aan zijn behoeftes aangepast. Er waren tijden van voorspoed, tijden van neergang, van oorlog en van vrede: op allerlei manieren is dat in ons erfgoed terug te zien.

In de loop van de geschiedenis zijn mensen het landschap steeds intensiever gaan gebruiken. Soms zorgde dat gebruik voor het opruimen van oudere geschiedenis, maar soms ook kwam er nieuw erfgoed bij terwijl het oude bleef bestaan. Zo is de 'verzameling erfgoed' ontstaan die we nu nog hebben.

Vaak beschouwen we iets als erfgoed als het een bepaalde ouderdom heeft. Gaafheid of zeldzaamheid spelen soms ook een rol. Dit soort manieren om erfgoed te beoordelen noemen we 'criteria'. In het erfgoedbeleid komt deze term een aantal keer voor, om te kunnen bepalen wat belangrijk en wat minder belangrijk is. Dat helpt ons om keuzes te maken.

Met die ouderdom is trouwens wel iets bijzonders aan de hand. Tot 1 januari 2012 moest erfgoed volgens de Monumentenwet minimaal 50 jaar oud zijn. Die grens is met invoering van de Erfgoedwet in 2016 geschrapt. Toch blijft wat afstand in de tijd belangrijk om te kunnen beoordelen of iets waardevol erfgoed is.

Figuur 6. Waardevolle bouwkunst in een fraai landschap: kasteel De Wijenburg in Echteld.

2.3 Erfgoed in Neder-Betuwe

In het rapport ‘... daar slingert zich de zware dijk door de vruchtbare weiden en akkers met kloeke hofsteden bezaaid ...’. Een cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Neder-Betuwe (RAAP-rapport 4219 is de inventarisatie en waardering van de cultuurlandschappen (hoofdstuk 4), landschapselementen (hoofdstuk 5) en de historische bouwkunst en stedenbouw (hoofdstuk 6) beschreven. Ook is daar een landschapsbiografie van de gemeente Neder-Betuwe in opgenomen.² Voor wie meer wil weten, kan in dat rapport terecht.

De te onderscheiden historische cultuurlandschappen en de daarvan deel uitmakende landschapselementen zijn weergegeven op de zogenaamde kenmerkenkaarten cultuurlandschap oost en west. Op de kenmerkenkaarten historische bouwkunst & stedenbouw oost en west zijn de te onderscheiden bouwkunstobjecten en de stedenbouw weergegeven. Een laatste kaart laat de

² Keunen e.a. 2020

belangrijkste parels van de gemeente, de integrale ensembles, zien. Ze liggen bij Kesteren, Opheusden, Dodewaard en Echteld.

2.3.1 Landschappelijk erfgoed

De kenmerkenkaart van het historisch cultuurlandschap laat zien welke landschappen er in de gemeente aanwezig zijn, en welke landschapselementen daarvan deel uitmaken. Die landschappen zijn ontstaan als een wisselwerking tussen mensen en de ondergrond. Ze kennen elk hun eigen hoogteligging, bodemsamenstelling, ontwateringstoestand en patronen van landschapselementen. Zo is de oeverwal van Kesteren en Opheusden heel anders ingericht dan het komgebied daarachter.

Veel landschapselementen hebben een heel specifieke plek in deze landschapstypen, zoals hoogstamboomgaarden op de oeverwallen. Het gaat bijvoorbeeld om een watergang (zoals de Linge), een bandijk of een weg. Andere staan daar min of meer los van, zoals de Betuwelinie die ooit van rivier tot rivier door de gemeente is aangelegd. Bovengronds is daar vooral bij Kesteren nog het één en ander van bewaard gebleven.

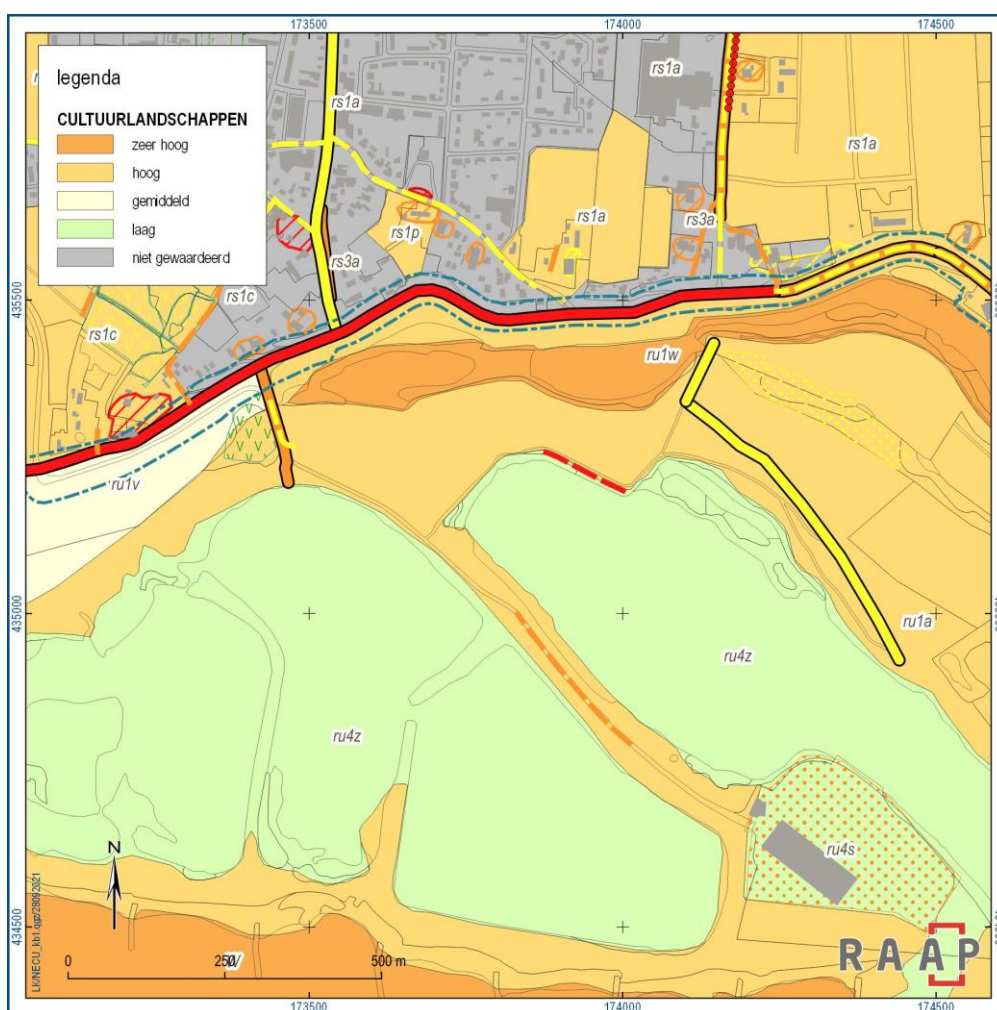

Figuur 7. Uitsnede van de kenmerkenkaart van het historisch cultuurlandschap, met landschappen en daarin voorkomende elementen.

Waardering

De waardering van het historisch cultuurlandschap is als volgt uitgevoerd. Elk onderscheiden deelgebied, op basis van de kartering van de aanwezige cultuurlandschappen, is beoordeeld op de criteria 'gaafheid van de topografie', 'gaafheid van de opgaande structuren' en 'bijzonderheden'. Er konden waarden van 1 (laag) tot 5 (hoog) gescoord worden. Het gemiddelde van de drie criteria levert de eindscore.

De waarderingskaart laat zien wat de cultuurhistorische waarde van elk deelgebied en elk element is, als we het langs een 'vakinhoudelijke meetlat' leggen. Daarop zien we, dat de hoogste waarden zich op de oeverwallen en in de uiterwaarden bevinden, de laagste in en rond de komgebieden. Dat heeft met de ingrijpende veranderingen daar te maken, zoals de aanleg van de A15, de verdichting van bebouwing (waaronder ook nieuwe bedrijventerreinen) in een vanouds onbebouwd gebied en het huidige landgebruik in een vanouds open landschap.

Figuur 8. Uitsnede van de waarderingskaart van het historisch cultuurlandschap en de landschapselementen daarin. In de legenda zijn de klassen van de landschapswaardering opgenomen.

2.3.2 Gebouwd erfgoed

Hoeveel erfgoed hebben we?

Van de vele duizenden bouwwerken in de gemeente Neder-Betuwe is eigenlijk maar een heel klein deel cultuurhistorisch waardevol. Op dit moment zijn er 39 rijksmonumenten en 112 gemeentelijke monumenten in de gemeente.³ Zowel deze monumenten als alle andere panden zijn in het kader van de cultuurhistorische waardenkaart tegen het licht gehouden.

Figuur 9. Uitsnede uit de kenmerkenkaart bouwkunst & stedenbouw, met in kleuren de verschillende typen bouwkunst (kleine vlakken) en stedenbouw (grote vlakken).

³ Aantallen volgens de opgestelde bouwkunstdatabase.

Hoe is er in het onderzoek naar gekeken? In een eerder hoofdstuk is al aangegeven, dat de ouderdom van een object niet meer bepalend is of iets 'erfgoed' genoemd mag worden. Bij de inventarisatie is daarom breed in de tijd en naar veel soorten objecten gekeken. Zo zijn naast gebouwen ook straatmeubilair en herinneringsmonumenten in de beoordeling meegenomen. Uiteindelijk is datgene wat op basis van bureau- en veldwerk in kaart is gebracht, van een waardering voorzien. Dat leverde uiteindelijk een aantal van 224 objecten op die minimaal voldoende kwaliteit zouden kunnen bezitten om 'monumentwaardig' te zijn.⁴ Interessant is ook de beoordeling van de al beschermde monumenten: alle rijksmonumenten waren nog steeds van voldoende waarde om een bescherming te rechtvaardigen, maar op basis van deze scan zouden 13 gemeentelijke monumenten nog eens nader tegen het licht gehouden moeten worden. Zij scoren in de waardering lager dan je van een monument zou mogen verwachten.⁵ Van deze in totaal 237 objecten zijn er op dit moment 151 beschermd en 86 niet beschermd.

Wat voor erfgoed?

Een belangrijk deel van het gebouwde erfgoed in Neder-Betuwe bestaat uit agrarisch erfgoed. Het gaat bijvoorbeeld om verschillende boerderijtypen, zoals de traditionele hallenhuishoederijen en de rijkere T-boederijen. Op de erven liggen soms nog waardevolle bijgebouwen, die heel typerend voor de streek kunnen zijn. De vloedschuren zijn daarvan een voorbeeld. Ook jongere boederijen zijn vertegenwoordigd, zoals de gestandaardiseerde kop-hals-rompboederijen.

Figuur 10. Het dorpsbeeld van Kesteren. Kerken dragen sterk bij aan de gebiedsidentiteit van Neder-Betuwe.

⁴ Het gaat om 104 zeer hoog gewaardeerde objecten en 120 hoog gewaardeerde objecten.

⁵ 2 hebben een basiswaardering gekregen, 11 een positieve waardering.

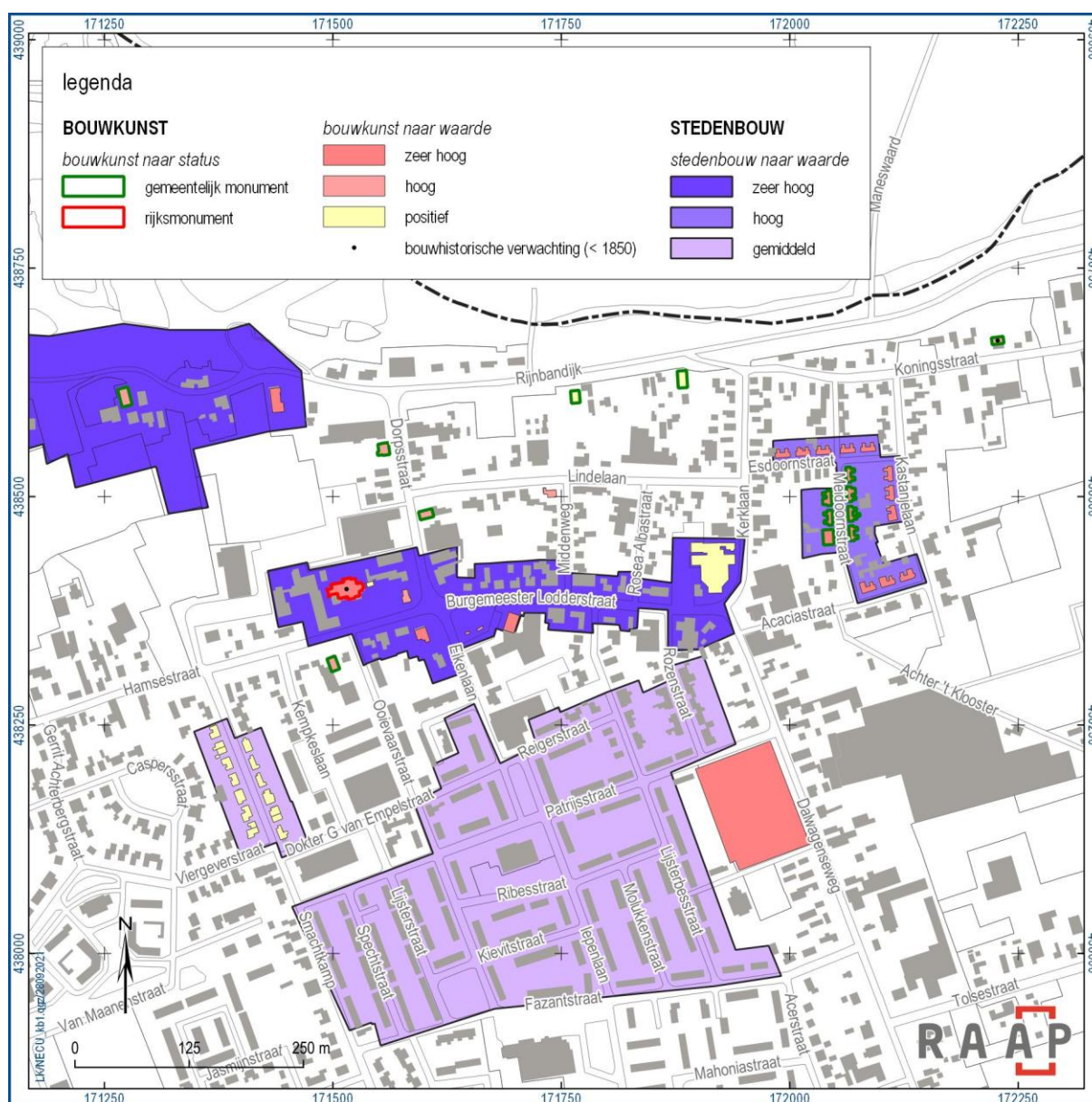
Een andere categorie is die van de 'wooncultuur'. Daarbij moeten we denken aan dijkwoningen in het buitengebied, maar ook de adellijke huizen (zoals de Wijenburg in Echteld), de herenhuizen uit de 19e eeuw, landhuizen uit de vroege 20e eeuw en traditioneel gebouwde huizen uit de wederopbouwperiode. Volkswoningbouw uit de naoorlogse periode in de stijl van de Delftse school is in Neder-Betuwe ook te vinden. Enkele complexen daarvan zijn ook op de waardenkaart terecht gekomen.

Figuur 11. De karakteristieke Voorstraat in Echteld.

Waardering

De waardering van de historische bouwkunst heeft als volgt plaatsgevonden. Bij de inventarisatie werd vooraf al werd geselecteerd welke panden de minimale kwaliteit zouden kunnen bezitten. Ook de bestaande monumenten zijn meegenomen. Vervolgens zijn de geselecteerde panden beoordeeld op zes criteria: stedenbouwkundige en ensemblewaarde, beeldbepalende waarde, herkenbaarheid en bijzondere functies, gaafheid, architectuur- en bouwhistorische waarde, en zeldzaamheidswaarde. Er konden de volgende scores worden behaald, van hoog naar laag: ++, +, 0, -. Afhankelijk van het aantal gescoorde 'plusjes' leverde dat een zeer hoge, hoge, positieve of lage erfgoedwaarde op.

Figuur 12. Uitsnede uit de kaart met de waardering van bouwkunst en stedenbouw.

2.3.3 Stedenbouwkundig erfgoed

Hoeveel erfgoed hebben we?

Onder het stedenbouwkundig erfgoed rekenen we ensembles van bebouwing waarvan de optelling meer is dan de som der delen, ook al kunnen er ook individuele waardevolle panden staan. Vaak vormen ze een bijzonder samenspel met de openbare ruimte, zoals wegen en groenvoorziening, en/of het landschap eromheen.

De gemeente Neder-Betuwe kent op dit moment één door de gemeente beschermd dorpsgezicht: 'Rijnbandijk – Boveneindsestraat' in Kesteren, aangewezen in 2005. In het kader van de nieuwe inventarisatie en waardering zijn er 20 ensembles in kaart gebracht, waarvan het genoemde beschermd gezicht er één is. Van de andere ensembles hebben er 15 een 'monumentenkwaliteit'.

Wat voor erfgoed?

De waardevolle ensembles vallen in een paar groepen uiteen. Het kan gaan om bebouwing langs de dijk (boerderijen en/of dijkwoningen), om lintbebouwing, om woonbuurten (inclusief historische dorpskernen), om spoorwegensembles of om nutsvoorzieningen. Voorbeelden zijn (delen van) de historische dorpskernen van Dodewaard, IJzendoorn, Ochten, Hien, Echteld, Kesteren en Opheusden, naoorlogse woonbuurtjes in Ochten (Oranjestraat), Opheusden (Hoofakkers) en Dodewaard (Oranjebuurt), het stationsgebied van Kesteren en de omgeving van de kerncentrale van Dodewaard. Het zijn waardevolle vertegenwoordigers die het 'verhaal van de verstedelijking' van de gemeente Neder-Betuwe vertellen en waar nog altijd bijzondere kwaliteiten te vinden zijn.

Waardering

De waardering van het stedenbouwkundig erfgoed vond als volgt plaats. Elk object werd beoordeeld op een vijftal criteria:

1. het belang van het gebied of ensemble als voorbeeld of onderdeel van de cultuurhistorische gebiedskarakteristiek en de ontwikkelingsgeschiedenis/historische gelaagdheid;
2. het belang van het gebied vanwege de bijzondere betekenis voor het beeld van de omgeving, vanwege opmerkelijke ligging, zichtlijnen, aanwezigheid van landmarks, etc.
3. de structurele gaafheid en herkenbaarheid van het gebied;
4. de zeldzaamheid van het gebied (stedenbouwkundig/structuur), op gemeentelijk / regionaal niveau;
5. de dichtheid en kwaliteit van de aanwezige beschermde en/of karakteristieke bebouwing, waarbij gelet is op herkenbaarheid, gaafheid en (in mindere mate) zeldzaamheid.

Op elk criterium konden de scores xx (hoog), x (positief) en 0 (neutraal) gescoord worden. Afhankelijk van het aantal behaalde 'kruisjes' lag de eindscore in de klassen zeer hoog, hoog en middenwaarde.

2.4 Tot besluit

Hiervoor is een kort overzicht geschetst van het erfgoed in de gemeente Neder-Betuwe. Daaruit komt naar voren hoe groot en ook breed de rijkdom van de gemeente is. Niet alles is waardevol, en ook niet overal komt evenveel erfgoed voor. De verzamelde informatie geeft daarmee de mogelijkheid om keuzes te maken. Dat is ook precies wat voor goed beleid nodig is: keuzes op basis van feiten.

Figuur 13. Dijken vormen de 'as van ontwikkeling' van Neder-Betuwe.

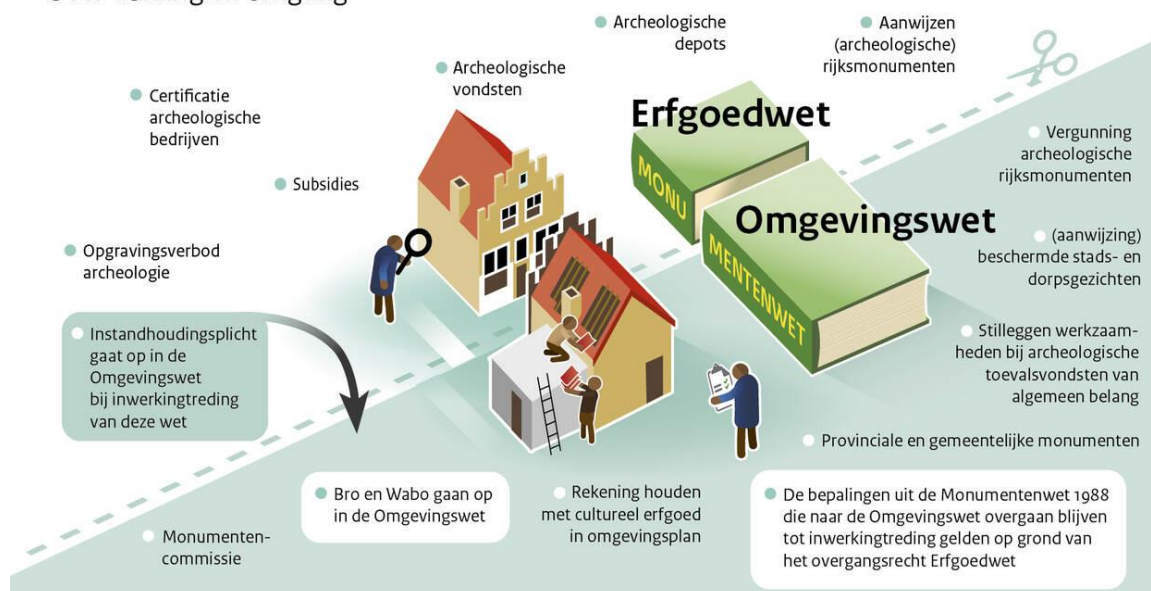
3 Naar een nieuw erfgoedbeleid

3.1 Inleiding

3.1.1 Welke kant gaan we op?

Zoals in de voorgaande hoofdstukken is aangegeven kent Neder-Betuwe een breed palet aan erfgoed, en is er ook wel het één en ander via de gebruikelijke instrumenten (bestemmingsplan, monumentenlijsten) beschermd. De onderbouwing waarop die bescherming gebaseerd is, ontbreekt alleen vaak of is niet meer actueel. Ook daardoor is de huidige manier van bescherming van het erfgoed niet 'Omgevingswet-proof'.

Van Monumentenwet 1988 naar Erfgoedwet en Omgevingswet Over duiding en omgang

Figuur 9. De verschillende rollen van de Erfgoedwet en Omgevingswet in een schema (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Het nieuwe erfgoedbeleid is er daarom vooral op gericht om de bescherming van erfgoed te baseren op informatie die door professionals is opgesteld. Daarbij wordt gebruik gemaakt van lokale input én van input van diverse andere deskundigen. Op basis van deze informatie wordt de manier waarop de gemeente haar erfgoed nu beschermd, tegen het licht gehouden en 'herijkt'.

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de keuzes die gaan over bescherming van het erfgoed. In het tweede deel komt het grijpen van 'cultuurhistorische kansen' aan de orde. Allereerst bespreken we de keuzes die de raad zijn voorgelegd.

Het erfgoedbeleid bouwt voort op landelijke, provinciale en plaatselijke regelgeving en beleid. In bijlage 2 is daarvan een overzicht opgenomen. Waar nodig verwijzen we hier in dit hoofdstuk ook naar. Op gemeentelijk niveau zijn nu de bestemmingsplannen, het toeristisch-recreatief beleid, welstand,

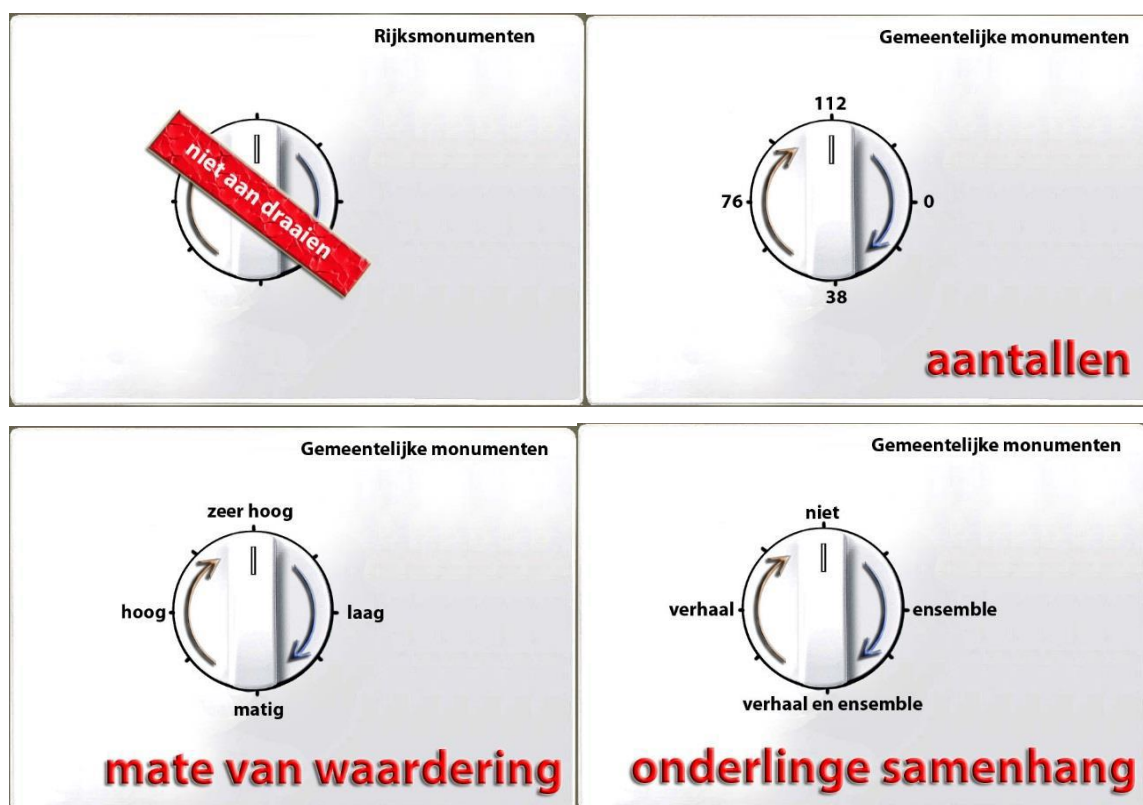
groenbeleid, het Landschapsontwikkelingsplan, het gemeentelijk waterplan en het duurzaamheidsbeleid van belang.

3.2 Wat zijn onze ambities?

Het te bepalen ambitieniveau gaat over een aantal zaken, waarbij gedraaid kan worden aan de volgende 'stelschroeven':

- mate van bescherming (instandhouding)
- gewenste ruimtelijke kwaliteit gemeentebreed
- wens nieuw project immaterieel erfgoed

Onderstaande afbeeldingen verbeelden de opties die mogelijk zijn door aan die spreekwoordelijke stelschroeven te draaien:

In de laatste afbeeldingen wordt met 'ensemble' bedoeld dat er naast losse objecten of gebieden vanuit een bepaalde discipline (landschap, bouwkunst) ook combinaties kunnen worden beschermd: gebieden waar landschap en bouwkunst samenkomen, de parels van de gemeente ('integrale ensembles'). Met 'verhaal' bedoelen we plekken waar nu niets meer te zien is, maar waar een historisch verhaal bij de plek te vertellen is.

Op basis van bovenstaande uitgangspunten hebben we meerdere varianten opgesteld. Hierbij hebben we meegenomen wat er vanuit de verschillende disciplines (landschap, bouwkunst) inhoudelijk beschermenswaardig is. Aan de raad zijn de varianten gepresenteerd (zie bijlage).

Op basis van de meegegeven richtingen uit het overleg met de raad is het erfgoedbeleid verder uitgewerkt. Hierbij is aandacht besteed aan de bescherming van het erfgoed (en wat dat betekent) (zie § 3.3), maar ook aan de kansen die erfgoed kan opleveren (zie § 3.4). Nader geordend worden deze aandachtspunten van de raad in deze beleidsnota behandeld.

3.3 Beleidskeuzen ter bescherming van de cultuurhistorische waarden

3.3.1 *Algemeen*

Het leveren van een bijdrage aan de instandhouding van ons erfgoed zal geen financiële bijdrage zijn. De bijdrage zal bestaan uit verzorgen van gratis adviezen over :

- De balans tussen verduurzaming en behoud van cultuurhistorische waarde van monumenten
- De materiaalkeuzes en het uitvoeren van restauratiewerkzaamheden;

De gemeente kan hierbij gebruik maken van de expertise van onder meer het Gelders Genootschap en de monumentenwacht.

Om de toetsing goed te kunnen uitvoeren, wordt ervoor gekozen om voor alle landschappen, gebouwde ensembles en gebouwde objecten waarvoor een bescherming zou gaan gelden, een redengevende omschrijving samen te stellen. De aanvraag kan daaraan getoetst worden en de aanvrager en zijn ontwerper kunnen de informatie gebruiken om hun ontwerp zo deugdelijk mogelijk te maken.

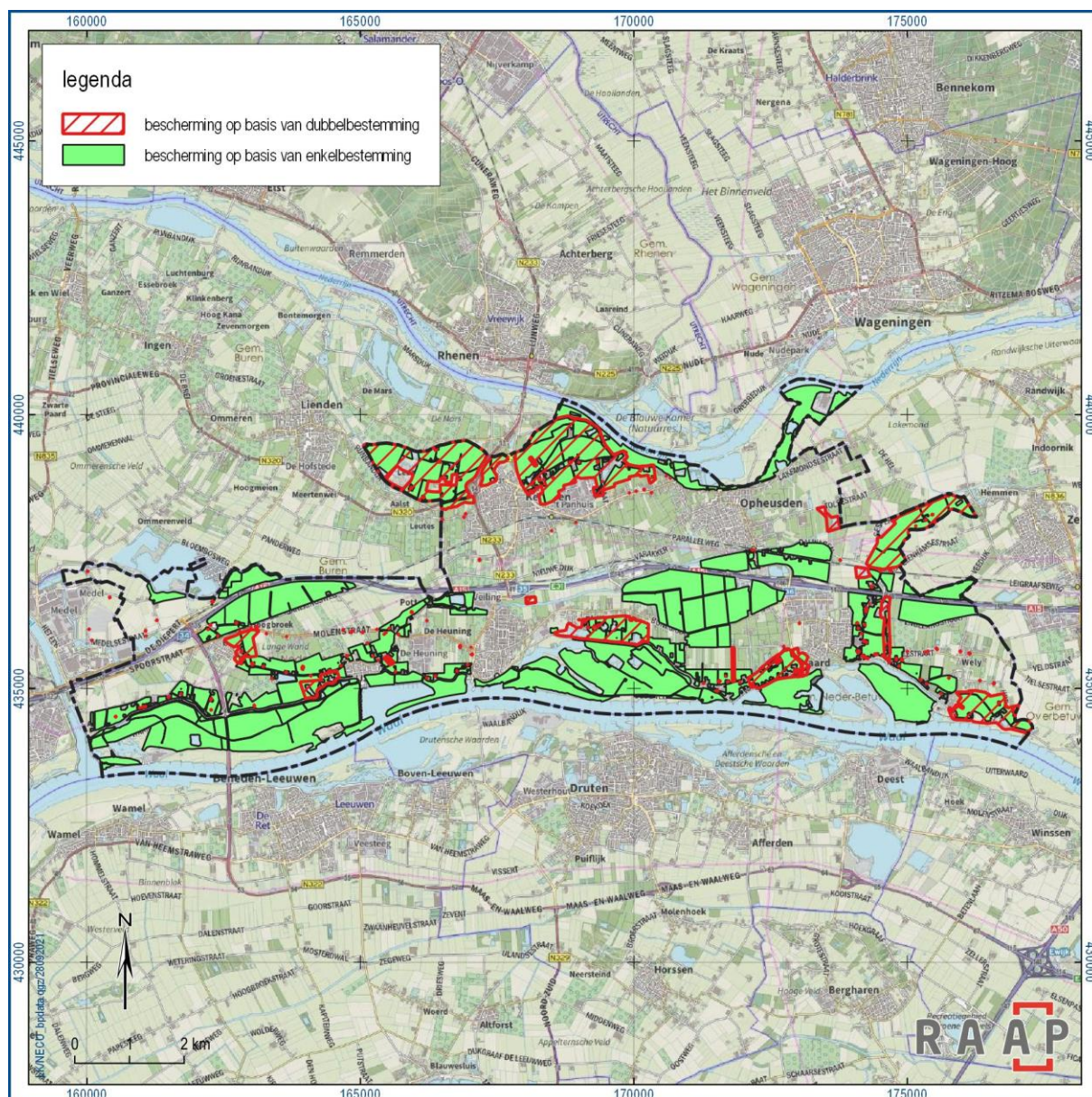
3.3.2 *Landschap*

Huidige bescherming

De belangrijkste manier waarop het historisch cultuurlandschap van Neder-Betuwe op dit moment is beschermd, is via enkel- en dubbelbestemmingen in de bestemmingsplannen in het buitengebied. De enkelbestemming geeft daarbij aan welke functie aan een plek is toebedeeld, de dubbelbestemming welke waarden er daarnaast nog een rol spelen.

De enkelbestemming 'Agrarisch met waarden' ligt op grote delen van de buitendijkse gronden en op delen van het binnendijkse gebied. De qua oppervlakte veel beperktere dubbelbestemming ligt grotendeels binnen deze enkelbestemming, maar plaatselijk ook wel erbuiten. Hoe de keuze voor de begrenzing van deze bestemmingen tot stand gekomen is, is niet bekend. In totaal ⁶ gaat het om 701 hectare met een cultuurhistorische dubbelbestemming, 2313 hectare met een enkelbestemming 'Agrarisch met waarden' en nog 2 hectare met een cultuurhistorische functieaanduiding. Worden de dubbel geborgde gebieden (met een enkel- én dubbelbestemming tegelijk) weggestreept, dan blijft 2443 hectare aan nu cultuurhistorisch-landschappelijk beschermd gebied in de gemeente Neder-Betuwe over. Dat is bijna 41% van het landoppervlak van de gemeente Neder-Betuwe.

⁶ Meegenomen in de berekening zijn de bestemmingsplannen Buitengebied Kesteren, Buitengebied Dodewaard-Echteld en Witte Vlekken.

Figuur 14. Gebieden met een bescherming voor cultuurhistorie of cultuurlandschap in de huidige bestemmingsplannen voor het buitengebied.

Beleidskeuze

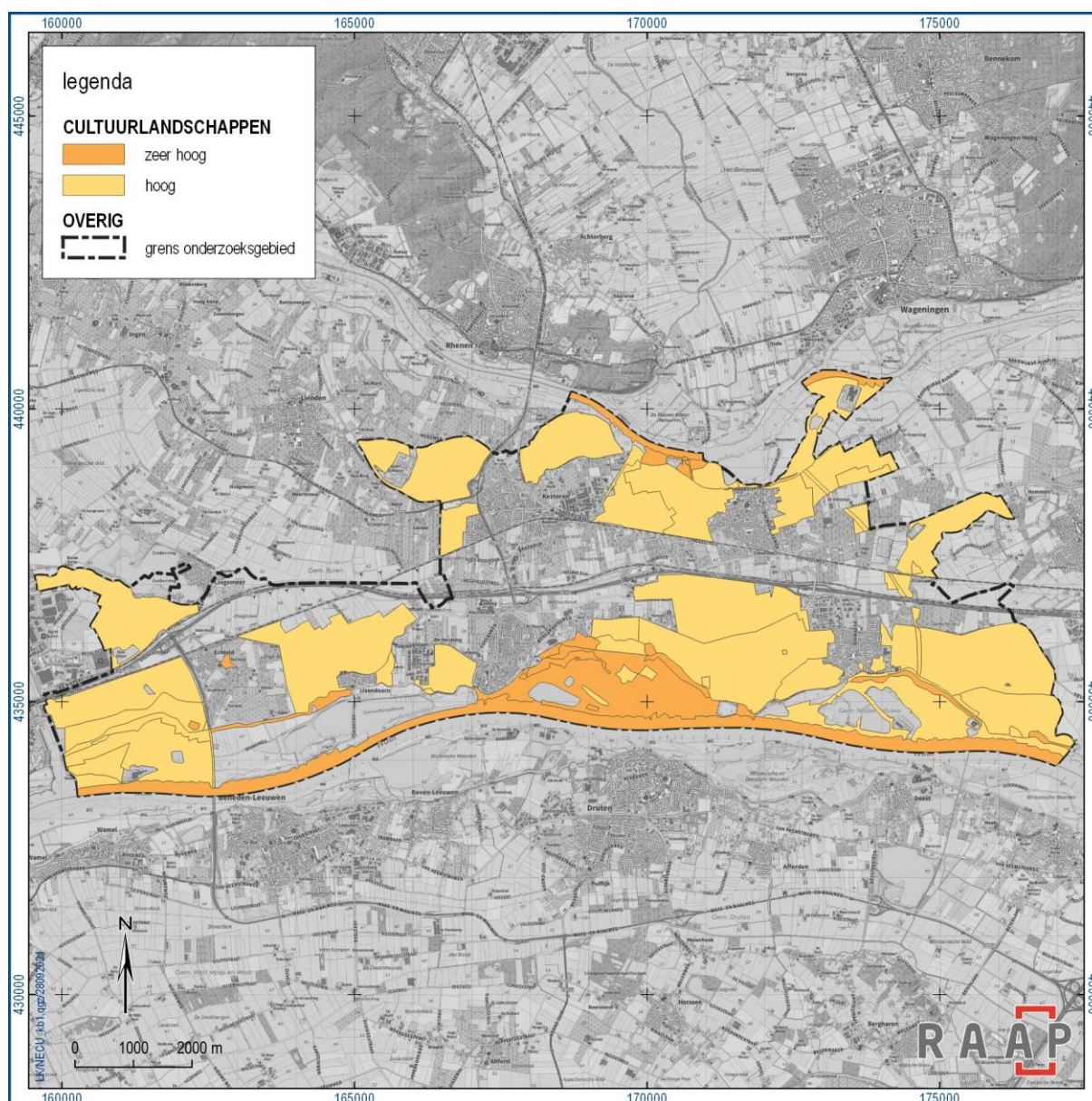
De gemeente kiest voor dit aspect voor de tussenvariant. Gekozen wordt voor de bescherming van zeer hoge en hoge waarden, en daarnaast van “parels van de gemeente”. Gebieden met (alleen) een verhaal, zonder waardevolle fysieke resten, worden niet beschermd. Deze waarderingsklassen “zeer hoog” en “hoog” kunnen afgeleid worden uit de cultuurhistorische waardenkaart, waarvan de informatie onderbouwd en controleerbaar is.

De nieuwe manier van beschermen van het historisch cultuurlandschap van Neder-Betuwe valt in twee onderdelen uiteen:

- Landschappen: bescherming van de gebieden met een zeer hoge en hoge cultuurhistorische waarde in het omgevingsplan. Wordt uitgegaan van deze twee waarderingscategorieën, dan

betekent dat (afgerond) een cultuurhistorisch-landschappelijke bescherming van 55% van het landoppervlak van de gemeente Neder-Betuwe. Dit is opgebouwd uit 6% met een zeer hoge waarde en 48% met een hoge waarde. Dat lijkt heel veel, maar is in feite maar een beperkte uitbreiding van de 41% waar nu al een zekere mate van bescherming geldt.

- Landschapselementen: alle geïnterviewde landschapselementen binnen de landschappen met een zeer hoge en hoge waarde gaan in die bescherming mee. Landschapselementen die buiten die gebieden liggen, maar die wél een zeer hoge of hoge waarde vertegenwoordigen, krijgen een afzonderlijke bescherming. Daarbij gaat het niet alleen om die deelstukken die binnen die waarderingcategorieën vallen, maar ook om de lager gewaardeerde delen van een verder deels hoog of zeer hoog gewaardeerde structuur (zoals een bandijk).

Figuur 15. Landschappen met een zeer hoge (donkeroranje) en hoge (oranje) waarde. De elementen zijn omwille van de leesbaarheid niet in dit kaartbeeld opgenomen.

Aard van de bescherming

Een planologische bescherming, zoals met enkel- en dubbelbestemmingen, heeft niet tot doel geen enkele ontwikkeling meer toe te staan of een gebied op slot te zetten. Erfgoed is juist vaak ook gebaat bij een levend(ig) landschap. Het belangrijkste doel van de bescherming is daarom aanwezige kwaliteiten te beschermen en in te passen in nieuwe ontwikkelingen. 'Ontwerp met zorg' en 'ruimtelijke kwaliteit' zal voor veel ontwikkelingen daarom de voornaamste insteek zijn: hoe kun je ontwikkelingen zo vormgeven dat de ontwikkeling en de cultuurhistorische waarden elkaar versterken? Hoe kan gerealiseerd worden dat de nieuwe ontwikkeling niet de opgebouwde historisch-landschappelijke gelaagdheid teniet doet? Wanneer ontwikkelingen en aanwezige waarden met elkaar botsen en/of niet verenigbaar zijn, heeft het college de bevoegdheid om beargumenteerd een keuze te maken welk belang prevaleert.⁷

Daarbij gaat het uiteraard om ontwikkelingen met een substantiële ruimtelijke impact; kleine huis-, tuin- en keukenplannen vallen over het algemeen niet onder deze regels. De exacte manier waarop de regels straks in het omgevingsplan vormgegeven moeten worden en hoe deze zich gaan verhouden tot de huidige enkel- en dubbelbestemmingen, dient in het kader van het opstellen van dat omgevingsplan ingevuld te worden. Dit beleid geeft in de eerste plaats richting welke gebieden een cultuurhistorische bescherming verdienen.

3.3.3 Bouwkunst

Huidige bescherming

Neder-Betuwe ziet haar gebouwde erfgoed als één van de uithangborden van de gemeente. De gemeente hecht er daarom waarde aan om bijzondere en waardevolle gebouwen in goede staat over te dragen aan de volgende generatie, in nauwe samenwerking met de eigenaren.

In de afgelopen decennia heeft de gemeente 112 gebouwen op basis van de erfgoedverordening als gemeentelijk monument aangewezen. De minister heeft daarnaast 39 gebouwen in de gemeente als rijksmonument aangewezen. Aangezien het plaatsen en afvoeren van objecten op c.q. van de rijksmonumentenlijst geen bevoegdheid van de gemeente is, blijft deze lijst hier verder buiten beschouwing.

Daarnaast maakt de gemeente op dit moment ook gebruik van de mogelijkheid om panden niet via de monumentenlijst, maar via het bestemmingsplan te beschermen. Dat noemen we 'planologische borging'. In Neder-Betuwe zijn panden in de bestemmingsplannen voor het buitengebied opgenomen. Het gaat in totaal om 167 gebouwen, maar daaronder vallen ook veel rijks- en gemeentelijke monumenten. Hoeveel van de 167 wel en hoeveel niet een monumentenstatus hebben, is niet op een rij gezet. Ook is de onderbouwing voor deze bescherming niet helder.

⁷ Deze 'integrale afweging' is een belangrijk onderdeel van de nieuwe Omgevingswet.

	Rijksmonumenten	Gemeentelijke monumenten
Aantallen objecten	39	112

Tabel 1. Huidige aantallen objecten met een monumentenstatus.

Uit het uitgevoerde onderzoek voor herijking van het erfgoedbeleid is naar voren gekomen dat in totaal 104 objecten een zeer hoge waarde vertegenwoordigen en 120 een hoge waarde:

- Van de 104 objecten met een zeer hoge waarde zijn er 85 al wettelijk beschermd, en 19 nog niet.
- Van de objecten met een hoge waarde zijn er 53 al wettelijk beschermd, en 67 nog niet.

	Zeer hoge waarde		Hoge waarde		Positieve waarde of basiswaarde ⁸		Waarde onbekend		Totaal	
	Beschermd	Onbeschermd	B	O	B	O	B	O	B	O
Aantallen objecten	85	19	53	67	13	36	0	1	151	123

Tabel 2. Resultaat van de inventarisatie en waardering.

Beleidskeuze

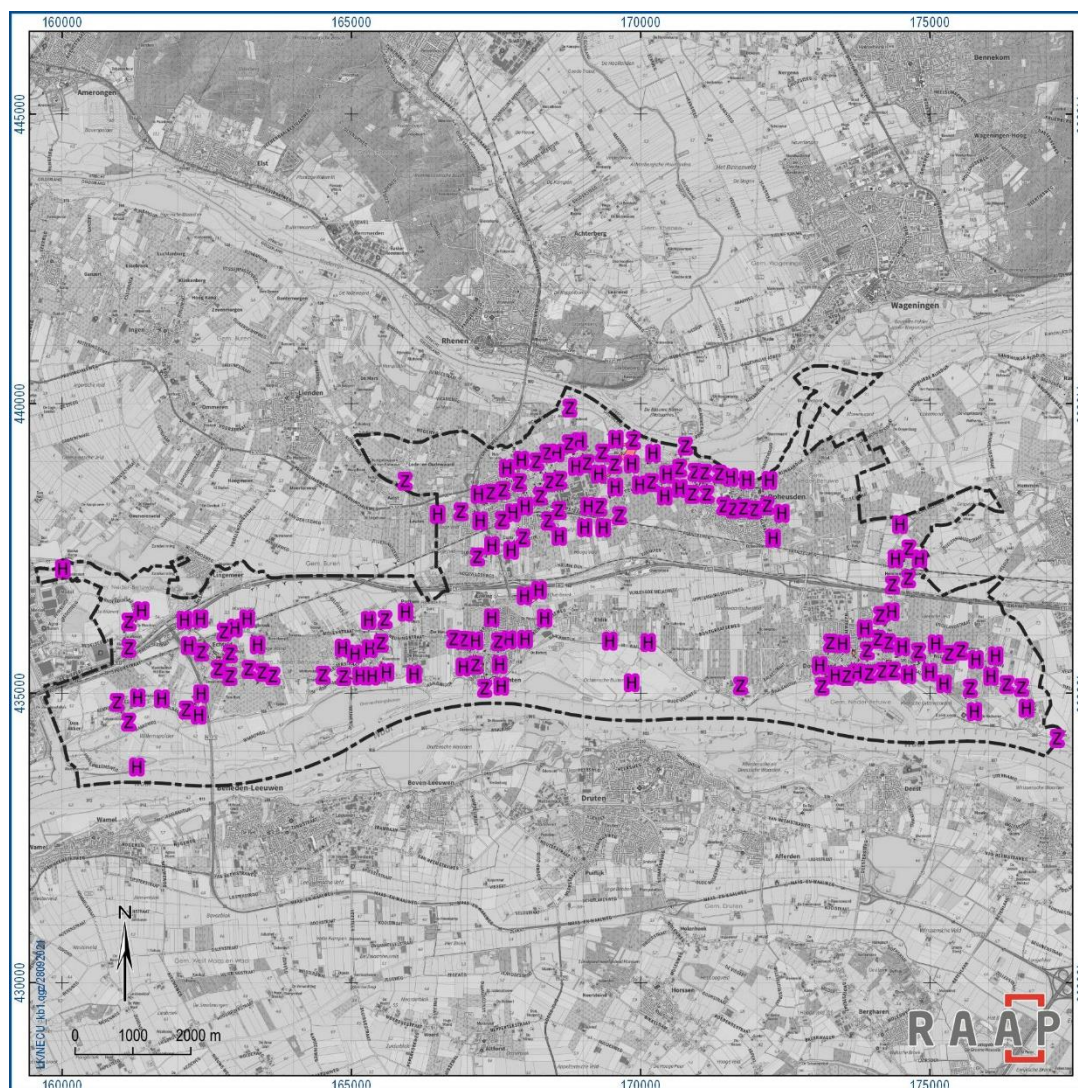
De gemeente kiest voor wat betreft bouwkunst voor de maximumvariant, waarbij voor de hoge variant inzicht moet komen in de kosten die daarmee gepaard gaan. Het beleid ten aanzien van gebouwd erfgoed zal de komende jaren gericht zijn op het actualiseren van de monumentenlijst. Vanuit het vertrekpunt dat zeer hoog en hoog gewaardeerde objecten bescherming verdienen, zijn de volgende acties geformuleerd:

- Het nader onderzoeken van 13 gemeentelijke monumenten met een (te) lage indicatieve waardering, en indien daar aanleiding toe bestaat, het afvoeren van de gemeentelijke monumentenlijst;
- Het nader beoordelen van 19 zeer hoog gewaardeerde, nog onbeschermd panden, en indien daar aanleiding toe bestaat, het opstarten van de procedure voor toevoeging aan de gemeentelijke monumentenlijst;
- Het nader beoordelen van 67 hoog gewaardeerde, nog onbeschermd panden, en indien daar aanleiding toe bestaat, het opstarten van de procedure voor toevoeging aan de gemeentelijke monumentenlijst.

⁸ Deze categorie is niet volledig geïnventariseerd, omdat de focus lag op monumentwaardige bebouwing.

	Rijksmonumenten	Gemeentelijke monumenten		
	Te handhaven	Te handhaven	Onderzoek i.v.m. potentiële lage waarde	Onderzoek i.v.m. mogelijke toevoeging aan lijst (zeer hoog + hoog)
Aantallen objecten	39 ⁹	99	13	86

Tabel 3. Handelingen naar aanleiding van het resultaat van de inventarisatie en waardering.

Figuur 16. Zeer waardevolle (Z) en waardevolle (H) bouwkunst. De kaart geeft zowel de onbeschermde objecten als de bestaande rijks- en gemeentelijke monumenten weer.

De planologische bescherming voor niet-monumenten zoals die nu in de bestemmingsplannen voor het buitengebied staat, komt te vervallen.

⁹ Alle rijksmonumenten scoren bij de waardering een zeer hoge waarde, en hier is dus geen aanleiding tot nader onderzoek.

3.3.4 Stedenbouw

Huidige bescherming

Waar bebouwing en ruimtelijke structuur op een bijzondere manier samenkomen, is sprake van bijzondere stedenbouwkundige waarden. Neder-Betuwe kent op dit moment één gemeentelijk beschermd gezicht. Rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten en rijksbeschermd buitenplaatsen kent de gemeente Neder-Betuwe niet.

	Rijksbeschermd gezichten en buitenplaatsen	Gemeentelijk beschermd gezichten
Aantallen gebieden	0	1

Tabel 4. Huidige aantallen beschermde gebieden.

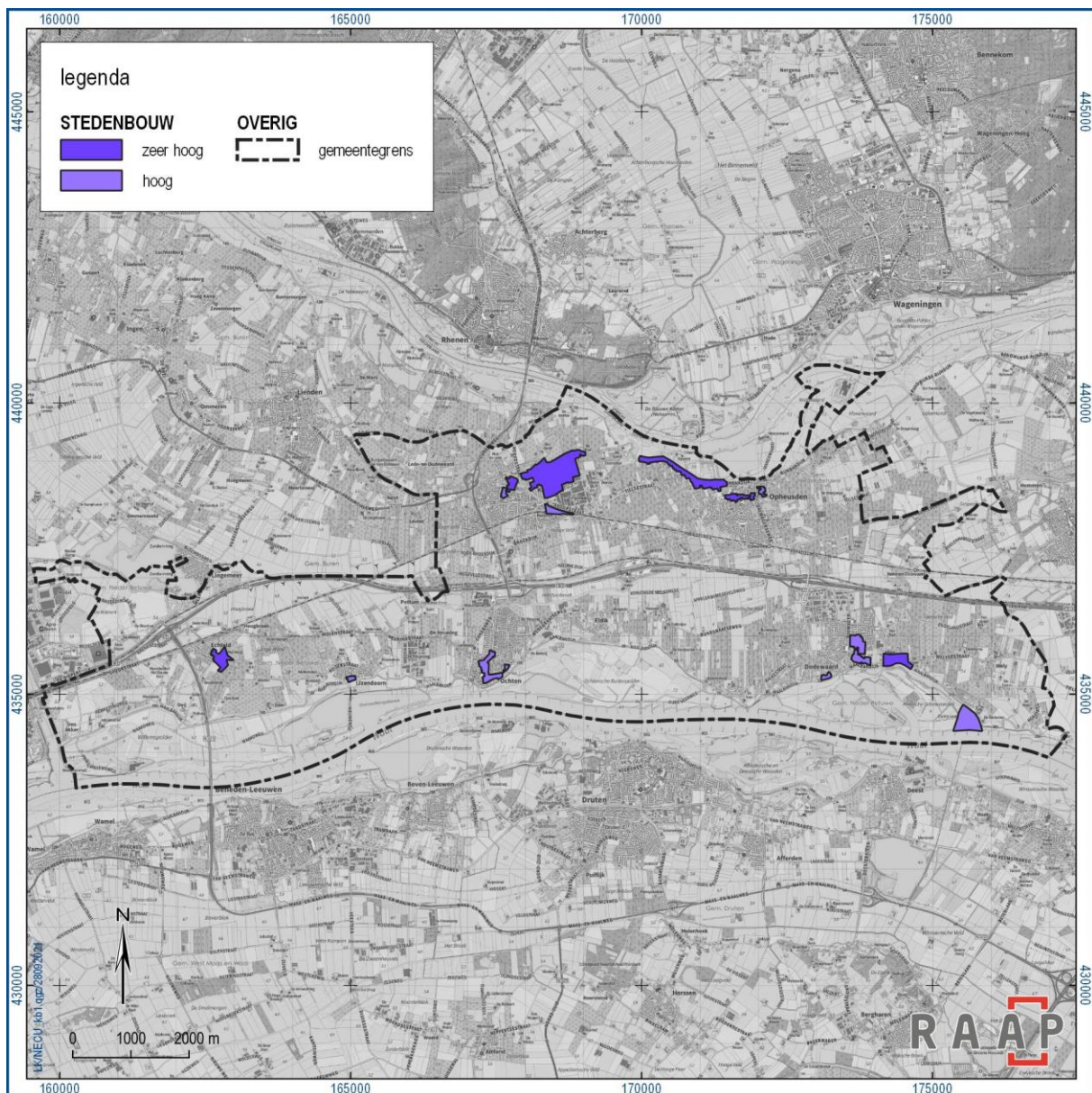
De inventarisatie en waardering hebben aangetoond dat er in de gemeente Neder-Betuwe in totaal 16 stedenbouwkundige gebieden met een zeer hoge of hoge waarde aanwezig zijn. Hiervan is er op dit moment, zoals genoemd, één beschermd.

	Zeer hoge waarde		Hoge waarde		Middenwaarde		Totaal	
	B	O	B	O	B	O	B	O
Aantallen gebieden	1	5	0	10	0	5	1	20

Tabel 5. Resultaat van de inventarisatie en waardering.

Beleidskeuze

Het beleid voor stedenbouwkundig erfgoed zal erop gericht zijn de waardevolle gebieden nader te beschermen, ook hier de zeer hoog en hoog gewaardeerde gebieden. Daarbij gaan we uit van een bescherming als gemeentelijk beschermd gezicht voor de 5 zeer hoog gewaardeerde gebieden en een lichtere planologische bescherming in het omgevingsplan voor de 10 hoog gewaardeerde. Om tot een bescherming te komen is ook hier een gericht onderzoek en beschrijving van deze 15 gebieden noodzakelijk.

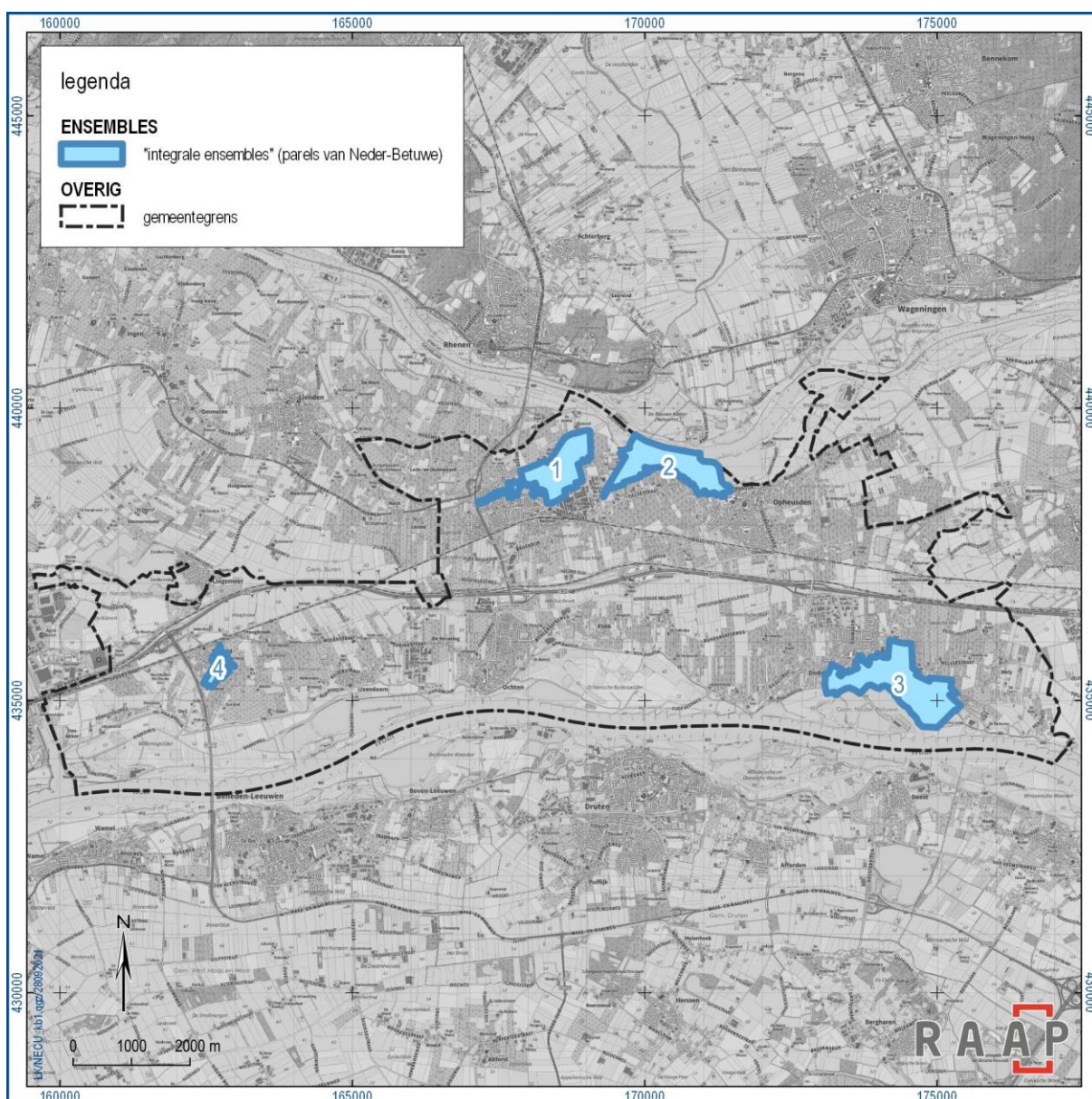

Figuur 17. Stedenbouw met een zeer hoge of hoge waarde in de gemeente Neder-Betuwe.

3.3.5 Integrale ensembles ('Parels van de gemeente')

Beleidskeuze

Naast de afzonderlijke waarden – landschap, bouwkunst en stedenbouw – zijn er ook gebieden in de gemeente waar dit soort waarden op een bijzondere manier bij elkaar komen. Deze gebieden kunnen met recht de parels of visitekaartjes van de gemeente worden genoemd. De waarden in deze gebieden, zowel voor bebouwing als voor landschap, zullen via het omgevingsplan worden beschermd. Het gaat om vier ensembles, namelijk de dijkzone bij Kesteren, de dijkzone bij Opheusden, de dijkzone bij Dodewaard en Hien, en de omgeving van De Wijenburg in Echteld.

Figuur 18. Parels van de gemeente Neder-Betuwe.

Voorwaarden

Voor ontwikkelingen in deze parels ofwel 'integrale ensembles' zal een aantal voorwaarden gaan gelden. Deze voorwaarden worden gebaseerd op het uitgangspunt dat de cultuurhistorische kwaliteiten leidend zijn bij ontwikkelingen in dit gebied. Concrete keuzes, bijvoorbeeld over de zwaarte daarvan, moeten worden gemaakt in het kader van het opstellen van het omgevingsplan. Dat kan bij het opstellen van het omgevingsplan bijvoorbeeld leiden tot de volgende keuzes:

- *Laanboomteelt is buitendijks niet toegestaan. Binnendijks is laanboomteelt wel mogelijk, mits bij de inrichting van het landschap rekening de bestaande cultuurhistorische waarden niet worden aangetast. Onderdeel daarvan is dat de laanboomteelt het zicht vanaf de dijk op de Grebbeberg vanuit het ensemble bij Kesteren niet mag verstoren.*
- *Nieuwe woningbouw of grote infrastructurele projecten zijn in principe niet mogelijk, tenzij ze de bestaande cultuurhistorische waarden niet aantasten of juist een bijdrage leveren aan het herstel van cultuurhistorische kwaliteiten.*

3.3.6 Actualisatie van de kennis

Eens per vijf jaar zal de verzamelde erfgoedkennis worden geactualiseerd. Die actualisatie houdt minimaal in:

- een controle in hoeverre de bestaande informatie nog actueel is;
- een technische update van de techniek achter de data.

3.3.7 Adviescommissie

De gemeente Neder-Betuwe kent een Commissie Ruimtelijke Kwaliteit. De wettelijke basis voor deze commissie is (naast andere inhoudelijke artikelen over erfgoed en archeologie) vastgelegd in de Erfgoedverordening Neder-Betuwe 2017. Bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet dient er minimaal een gemeentelijke adviescommissie te zijn vastgesteld. Daarbij wordt dan verwezen naar de artikelen over een adviescommissie in de Omgevingswet. Opzet hiervoor is de *Modelverordening op de gemeentelijke adviescommissie* (september 2020). Deze modelverordening beperkt zich tot alleen tot instellen van de commissie volgens de Omgevingswet. Indien alleen een Verordening gemeentelijke adviescommissie wordt opgesteld, overrulet dat de artikelen over de commissie in de erfgoedverordening uit 2017. Bij inwerkingtreding van de Omgevingswet gaan de verschillende verordeningen op in het 'tijdelijk omgevingsplan' en is de integratie daarmee voltooid. Om dat te bereiken moet vóór inwerkingtreding van de Omgevingswet (1 juli 2022) deze nieuwe verordening op basis van de genoemde modelverordening zijn vastgesteld.

3.4 Welke kansen zijn er met erfgoed?

3.4.1 Inleiding

Naast het beschermen van erfgoed richt dit nieuwe beleid zich ook op het actief 'werken met erfgoed'. De gemeente Neder-Betuwe stelt zich tot doel om erfgoed een volwaardige plek te geven in de beleidsvelden van ruimtelijke ontwikkelingen, waterberging, educatie, cultuur, recreatie en toerisme. De manier waarop dat dient te gebeuren, moet per discipline nader uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma. Op hoofdlijnen kan er al het volgende over gezegd worden.

3.4.2 Ruimtelijke ontwikkelingen ¹⁰

Erfgoed vormt het DNA van de gemeente Neder-Betuwe, de IDENTITEIT met hoofdletters. Bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt er dan ook naar gestreefd om erfgoed in zijn ruimtelijke context te behouden en duurzaam gebruik voor de toekomst veilig te stellen. Dat betekent tegelijk ook dat wanneer belangen slecht verenigbaar zijn, bijvoorbeeld omdat erfgoed niet op de historische locatie behouden kan blijven, gezocht zal worden naar alternatieven voor sloop c.q. opoffering. Bij archeologie is dat zelf het uitgangspunt van het beleid: kunnen waardevolle archeologische resten niet in de bodem ('behoud in situ') behouden blijven, dan worden ze opgegraven om de informatie veilig te stellen ('behoud ex situ'). Zoiets is soms voor ander erfgoed ook denkbaar, zoals voor dijkpalen of betonnen resten uit de mobilisatie voor de Tweede Wereldoorlog. Dat vraagt actieve aandacht voor erfgoed bij planontwikkeling. De gemeente zet zich bovendien in voor de herbestemming van leegstaand erfgoed, door ruimte te zoeken bij het mogelijk maken van nieuwe functies in bestaande waardevolle gebouwen.

Figuur 19. Versterken van de (Neder-)Betuwse identiteit, zoals de aanplant van hoogstamboomgaarden, is een belangrijke kans bij ontwikkelingen.

Specifieke aandacht moet bestaan voor meekoppelkansen. Wanneer kan op ontwikkelingen worden meegelift om zodoende meerwaarde voor erfgoed én de ontwikkeling te creëren? Daarbij kunnen we aan de volgende mogelijkheden denken:

¹⁰ Een groot aantal van deze kansen sluit aan op de landschapsontwikkelingsvisie in het LOP Neder-Betuwe uit 2009.

- De historische landschapsstructuur met bestaande en verdwenen, maar terug te brengen relictten als basis voor ontwikkelingen van de ruimtelijke inrichtingen, steeds alert zijn welke kansen historische principes voor nieuwe toepassingen kunnen geven;
- Behoud, revitalisatie en/of herstel van historische beplantingsstructuren (singels, bomenrijen, hoogstamboomgaardjes) en erfinrichting bij nieuwbouwplannen op of nabij een historisch erf en/of in een waardevol cultuurlandschap; verbinden van de eis tot landschaps- en erfherstel in het kader van nieuwbouwmogelijkheden, gebruikmaking van streekeigen beplanting;
- Aansluitend bij het voornemen in de structuurvisie het versterken van de landschappelijke contrasten;
- Herstel van nog aanwezige vervallen historische bijgebouwen bij herbestemming van historische erven c.q. boerderijen;
- Inpassing van bestaande verkavelings-, groen- en infrastructurele structuren bij woningbouw en uitbreiding van bedrijventerreinen, herstel van een verdwenen groenstructuur als basisstructuur voor de nieuwe wijk en aandacht voor landschappelijke inpassing;
- Bij de aanleg van nieuwe infrastructuur door bestaande landschappelijke patronen terughoudend zijn met toevoeging van nieuwe opgaande beplanting, om met de nieuwe structuur niet de oude landschapsstructuur te beconcurreren;
- Herkenbaar houden van de landschappelijke verschillen tussen oeverwallen en kommen, de belangrijkste landschapsgradiënt van Neder-Betuwe;
- Vooral aan de Rijnzijde voorkomen dat dorpen door uitbreidingen op den duur aan elkaar groeien (aandacht voor een landschapszone tussen Kesteren en Opheusden, wellicht analoog aan de aanpak van Ede en Veenendaal);
- Creatief in het ontwerp: als bepaalde cultuurhistorische kwaliteiten niet verenigbaar zijn met een ruimtelijk ontwerp, zijn er dan alternatieven mogelijk? Denk bijvoorbeeld aan verplaatsing of aan het handhaven met een alternatieve functie, bijvoorbeeld als wonen langs een nieuwe weg niet meer mogelijk zou zijn, maar gebruik als kleinschalige bedrijfsruimte nog wel;
- Versterken van de herkenbaarheid van de Betuwelinie als doorgaande lijn tussen Rijn en Waal, met inpassing bestaande relictten. Voorkomen van doorsnijdingen en ontwikkelingen die toekomstige versterking onmogelijk maken.

3.4.3 Waterberging en -beheer

Al vele eeuwen vormt het omgaan met het water één van de centrale aspecten in het leven van de (Neder-)Betuwenaren. Deze strijd tegen en omgang met het water heeft vele sporen nagelaten, die deels nog functioneren en deels als relictten in het landschap liggen. In het toekomstige omgang met het water wil de gemeente Neder-Betuwe actief gebruik maken van historische waterstaatkundige principes en daarbij bestaande relictten hergebruiken. Waardevolle relictten zonder waterstaatkundige betekenis dienen behouden te blijven en zo nodig ook beheerd te worden. Daarbij brengt de gemeente haar kennis en motivatie in, maar dit kan niet worden uitgevoerd zonder samenwerking met het Waterschap Rivierenland, de Provincie Gelderland en grondeigenaren.

Specifieke aandacht moet bestaan voor meekoppelkansen. Wanneer kan op ontwikkelingen worden meegelift om zodoende meerwaarde voor erfgoed én de ontwikkeling te creëren? Daarbij kunnen we aan de volgende mogelijkheden denken:

- Gebruik van logische historisch-landschappelijke eenheden als locatie voor waterberging, zoals kolken en kwelkommen;
- Aandacht voor erfgoed bij dijkversterkingen en buitendijkse maatregelen, zoals historisch groen in relatie tot een betere doorstroming van de rivieren;

Figuur 20. Kolken als parels langs de dijk.

3.4.4 Educatie, cultuur, recreatie en toerisme

Deze beleidsvelden grijpen grotendeels in elkaar als het gaat om het omgaan met, genieten van en kennis nemen van de rijkdom die het cultuurhistorisch erfgoed biedt. De gemeente wil haar cultuurhistorische kwaliteiten actief gebruiken bij het ontvangen van toeristen en recreanten. Daarnaast streeft zij ernaar om kennisverspreiding over erfgoed, zoals door de historische kringen, te faciliteren. De gemeente wil bovendien de verworven erfgoedinformatie uit de cultuurhistorische waardenkaart, in het bijzonder over het te beschermen erfgoed, actief verspreiden door het aanbieden van een erfgoedportaal op de gemeentelijke website. De vorm daarvan (erfgoedregister, webviewer) moet nog nader gekozen worden.

Figuur 21. Het bieden van informatie in het veld kan op allerlei manieren, analoog en digitaal, traditioneel of modern. De klassieke ANWB-borden zijn daarvan de voorgangers.

Kansen op dit vlak zijn bijvoorbeeld:

- Aandacht voor erfgoed en landschap in den brede in toeristisch-recreatieve uitingen van de gemeente en organisaties die met de gemeente op dit vlak samenwerken;
- Het toegankelijk maken van de volledige cultuurhistorische waardenkaart met daarin opgenomen monumenten via een webviewer, die gekoppeld kan worden aan de gemeentelijke website, en waar eventueel ook de archeologische waarden- en verwachtingskaart in opgenomen kan worden;
- Het leggen van een koppeling tussen enerzijds deze digitale toepassing en anderszins informatiepanelen c.q. QR-codes in het veld, zodat mensen worden gewezen op bijzondere locaties en daarover direct informatie kunnen opvragen via mobile devices (telefoon, tablet);
- Het bepalen en in toeristisch-recreatief beleid gebruiken van een aantal (max 5?) cultuurhistorische kernthema's van de gemeente, met daaronder parels die die kwaliteiten verbeelden (bijvoorbeeld thematisch: 'strijd tegen het water', gekoppeld aan kolken, dijken, etc., of geografisch: 'de dijken als parelkettingen'). Hierin is ook een heel duidelijke koppeling met de informatie uit de 'Schatkist' te leggen, die eveneens te groeperen is;

- Toeristisch-recreatief uitbouwen van de bijzondere buitendijkse zone tussen De Spees (met unieke blik op de Grebbeberg) en het Opheusdens Veer in relatie tot de al bestaande ontsluiting van de Blauwe Kamer;
- Verder uitwerken hoe de boomteelt in Opheusden, analoog aan hoe dat in Boskoop wordt gedaan, als een cultuurhistorisch thema te benutten is;
- Koppelen van kunst en cultuur aan het erfgoedveld, bijvoorbeeld door bij ruimtelijke ontwikkelingen die op zichzelf geen cultuurhistorisch karakter te hebben, met beeldende kunst naar het plaatselijke erfgoed te verwijzen (denk aan sterk vergrote verbeeldingen van aangetroffen archeologische vondsten);
- Het organiseren van activiteiten op Open Monumentendag in samenwerking met monumenteigenaren in de gemeente.

4 Juridische en financiële implicaties

4.1 Juridische aspecten

4.1.1 Algemeen

Het vaststellen van het erfgoedbeleid maakt het nieuwe beleid nog niet meteen bindend voor de burger. Sterker nog: door de komst van de Omgevingswet lopen zaken nu even wat anders dan normaal. Het erfgoedbeleid op zichzelf heeft geen juridische werking voor de inwoners van de gemeente. De bestaande regels gaan per 1 juli 2022 op in het 'tijdelijk omgevingsplan'. Dat is niets anders dan een nietje door de huidige bestemmingsplannen en verordeningen.

Daarna heeft de gemeente Neder-Betuwe nog tot en met 2029 om te werken aan een volwaardig, 'definitief omgevingsplan', nieuwe stijl. In dat omgevingsplan worden de uitgangspunten die zijn vastgelegd in het vastgestelde erfgoedbeleid omgezet in concrete regels, als opvolger van het huidige regelpakket. Het is de bedoeling dat de voorwaarden waaraan initiatiefnemers moeten voldoen straks gelden voor een activiteit die in het omgevingsplan past, maar ook voor een activiteit die niet in het bestaande omgevingsplan past. De verschillende erfgoedaspecten moeten in dat kader opnieuw worden afgewogen.

4.1.2 Landschap

Bij ontwikkelingen die plaatsvinden in gebieden en bij elementen waaraan een cultuurhistorische waarde is verbonden, wordt de verplichting gekoppeld een omgevingsvergunning aan te vragen. Daarbij is het steeds maatwerk om te bepalen of geen vervolg noodzakelijk is, volstaan kan worden met een korte toelichting op basis van de cultuurhistorische waardenkaart c.q. de opgestelde redengevende omschrijvingen, of voor de ontwikkeling zelf nog een cultuurhistorisch onderzoeksrapport moet worden aangeleverd. Drie denkbare ontwikkelingen bij elk van de varianten zijn het bouwen van een garage bij een woning (geen vervolg noodzakelijk), het bouwen van een nieuwe stal bij een boerenbedrijf (korte toelichting op basis van de cultuurhistorische waardenkaart c.q. redengevende omschrijving, bijvoorbeeld landschappelijke inpassing door groen) of het ontwikkelen van een bouwplan van meerdere woningen (onderzoeksrapport).

Bij het verder uitwerken van richtlijnen voor deze drie varianten in het uitvoeringsprogramma moet meegenomen worden dat vele kleine ontwikkelingen ook een grote maken (sluipenderwijs verschraling) en dat de vraag of ergens vanwege de landschapsbescherming een vergunning voor nodig is ook afhankelijk kan zijn van de waarde en/of kwetsbaarheid van een gebied.

Om die omgevingsvergunning te krijgen moet aangetoond worden dat de cultuurhistorische waarden niet onevenredig worden aangetast c.q. worden ingepast, wat kan worden vastgelegd in planregels. De initiatiefnemer moet in zijn plannen en de toelichting daarop onderbouwen hoe er met de geconstateerde waarden omgegaan wordt.

Het is daarnaast van belang dat de waardenkaart ook binnen de gemeentelijke organisatie gebruikt gaat worden, bijvoorbeeld als het gaat om het vervangen of aanplanten van openbaar groen in het buitengebied.

Planregels

De te formuleren planregels zijn er vooral op gericht om onevenredige aantasting van de cultuurhistorische waarden tegen te gaan. Regels kunnen worden gesteld aan het wijzigen van de openheid, het verwijderen of aanplanten van houtige gewassen, het oprichten van bouwwerken, het dempen van watergangen en het graven in c.q. opbrengen van grond.

4.1.3 Bouwkunst en stedenbouw**Inleiding**

Bij het gebouwde erfgoed wordt er een soortgelijke verplichting gekoppeld aan individuele gebouwen: voor het wijzigen van een gemeentelijk monument of een karakteristiek pand in het omgevingsplan is een omgevingsvergunning noodzakelijk. Voor het stedenbouwkundig erfgoed wordt een regeling opgenomen dat nieuwe ontwikkelingen de bestaande waarden niet onevenredig mogen aantasten. Te denken valt aan het ontwikkelen met gebruikmaking van bestaande karakteristieken, zoals rooilijnen, kapvormen en nokhoogtes.

Bij ingrijpende verbouwingen van gemeentelijke monumenten of in het omgevingsplan beschermde bouwkunst kan een bouwhistorisch onderzoek worden verlangd. Zo'n bouwhistorisch onderzoek bevordert een optimale plantoetsing en geeft input voor het ontwerp. Daarnaast worden waarden die eventueel verloren gaan gedocumenteerd. De kosten voor het bouwhistorisch onderzoek komen ten laste van de ontwikkelaar.

Gemeentelijke monumentenlijst

De gemeente Neder-Betuwe heeft op basis van de gemeentelijke erfgoedverordening de mogelijkheid om nieuwe monumenten of gemeentelijke beschermde gezichten aan te wijzen. De kosten, personeel inzet en lasten zijn hoger naarmate er meer monumenten of gezichten aangewezen worden. Daarbij bestaat dus voor de gemeente veel vrijheid om keuzes te maken, afhankelijk van bijvoorbeeld beschikbare middelen. Met de vaststelling van dit beleid zijn er dus nog geen monumenten aangewezen. Daarvoor is een aanvullende procedure noodzakelijk, die is vastgelegd in de erfgoedverordening. Daarin is ook ruimte voor het indienen van een zienswijze door eigenaren / belanghebbenden. Na een formeel besluit door B&W bestaan de reguliere mogelijkheden voor bezwaar zoals vastgelegd in de Algemene Wet Bestuursrecht.

De gemeente kiest met vaststelling van deze beleidsnota voor een nader onderzoek naar de 19 panden die een zeer hoge indicatieve waarde gekregen hebben en de 67 panden die een hoge indicatieve waarde gekregen hebben, met het oog op een eventuele toekomstige bescherming als gemeentelijk monument. Ook voor de 13 gemeentelijke monumenten die een (te) lage indicatieve score hebben gekregen wordt een onderzoek ingesteld met het oog op het eventueel afvoeren van de gemeentelijke monumentenlijst.

Vóórdat de onderzoeken voor aanwijzing gaan starten, zal het college nog een oordeel vormen over de lijst met definitief te onderzoeken panden.

4.1.4 Integrale ensembles ('Parels van de gemeente')

De integrale ensembles vormen een optelsom van landschappelijke en gebouwde waarden. De bescherming van deze gebieden is dus deels al sectoraal geregeld, zoals hiervoor is toegelicht. Daarbij gaat het om een landschappelijke bescherming via het omgevingsplan, een bescherming van bouwkunst als gemeentelijk monument, en/of een bescherming van stedenbouwkundige ensembles als beschermd gezicht en/of in het omgevingsplan. Die delen van de integrale ensembles die nog geen sectorale bescherming genieten, krijgen een aanvullende planologische bescherming op basis van de ligging in een integraal ensemble. De meeste integrale ensembles zullen daarmee straks beschermd worden via een kern als gemeentelijk beschermd gezicht en een schil daaromheen met een bescherming via het omgevingsplan.

4.1.5 Toetsing

De toetsing wordt ambtelijk afgehandeld, ondersteund door de Omgevingsdienst Rivierenland. Dat is een voortzetting van de huidige praktijk. Daarnaast is er ook een rol weggelegd voor de gemeentelijke adviescommissie. Deze krijgen een adviserende rol bij ontwikkelingen, naast bij rijks- en gemeentelijke monumenten in het bijzonder bij via het omgevingsplan beschermd (landschappelijk) erfgoed. Op basis van de adviezen van omgevingsdienst en commissie neemt het college van B&W een besluit, waarin naast het inhoudelijke advies ook het belang van de gebruiker wordt meegewogen. Daarbij moet naar aspecten van redelijkheid en billijkheid worden gekeken.

4.2 Financiële aspecten

4.2.1 Inleiding

Bij het inzoomen op de financiële aspecten van het erfgoedbeleid moet onderscheid gemaakt worden tussen de incidentele en de structurele kosten. In de huidige situatie zijn er structurele kosten voor:

- de toetsing van vergunningaanvragen voor 39 rijksmonumenten en 112 gemeentelijke monumenten;
- de toetsing van vergunningaanvragen voor één gemeentelijk beschermd gezicht;
- de toetsing van vergunningaanvragen in verband met de enkel- en dubbelbestemmingen t.a.v. de bescherming van het landschap;

In de volgende paragrafen gaan we in op de kosten bij realisatie van de hiervoor besproken beleidsvoornemens.

4.2.2 Bescherming

Landschap

Incidentele kosten

De aanpassing van de bescherming van het historisch cultuurlandschap brengt zowel incidentele als structurele kosten met zich mee. Incidenteel is het (extern) opstellen van redengevende omschrijvingen voor de te beschermen deellandschappen, waarbij gekozen kan worden voor eenvoudige omschrijvingen in tabelvorm (ca € 5.000 – 10.000 ex btw) en uitgebreidere omschrijvingen (ca € 25.000

- 30.000 ex btw ¹¹), al naar gelang de mate van informatie die de gemeente aan de initiatiefnemer ter beschikking wil stellen. Intern gaat het om het opstellen van dit onderdeel voor het omgevingsplan. De kosten daarvoor zijn gering (opstellen planregels, toevoegen aan plankaart).

Structurele kosten

Structurele kosten zijn voor de gemeente de toetsing van vergunningaanvragen in de beschermde gebieden en voor de beschermde elementen buiten die gebieden. Het percentage te beschermen landschap stijgt van 41% naar 55%. Of het aantal aanvragen in dezelfde mate meestijgt hangt sterk af van de ruimtelijke dynamiek in de te beschermen gebieden ten opzichte van de oude situatie.

Bouwkunst

Inleiding

Ook bij de nadere bescherming van de bouwkunst hebben we te maken met incidentele en structurele kosten.

De incidentele kosten hebben vooral betrekking op een tweetal aspecten:

- nader onderzoek en eventueel afvoeren van (maximaal) 13 gemeentelijke monumenten;
- nader onderzoek en eventueel plaatsen van 19 nu niet-beschermde, zeer hoog gewaardeerde panden;
- nader onderzoek en eventueel plaatsen van 67 nu niet-beschermde, hoog gewaardeerde panden.

Incidentele kosten

De incidentele kosten hebben vooral betrekking op de fase waarin de monumenten worden aangewezen c.q. afgevoerd. Ten aanzien van de externe kosten maken daar de volgende onderdelen van uit:

- Literatuur- en bouwdoossieronderzoek, indien relevant
- Organisatie: het maken van bezoekafspraken met de eigenaars/bewoners
- Veldwerk: inventarisatie exterieur en zo nodig interieur
- Samenstellen redengevende omschrijvingen (incl. aanleveren concepten ter beoordeling, corrigeren concepten en aanleveren definitieve documenten)

Uitgaande van een redengevende omschrijving van een gemiddelde lengte (maar andere formats zijn mogelijk) bedragen de kosten voor het uitvoeren van onderzoek naar en opstellen van redengevende omschrijvingen:

- voor 19 zeer hoog gewaardeerde panden € 8.585,- excl. BTW
- voor 67 hoog gewaardeerde panden € 27.535,- excl. BTW

¹¹ Indicatieve schatting voor 55% van het gemeentelijk grondgebied (76 deelgebieden) zoals opgenomen in het geografisch informatiesysteem van de cultuurhistorische waardenkaart, variërend van een klein kasteelterrein tot een groter stuk oeverwal, uitgaand van een vast formulier / vaste tekstopzet met bijbehorend beeldmateriaal.

Deze kosten zijn exclusief overleg / besprekingen / toelichtingen.

De externe kosten voor het onderzoek i.v.m. de herijking van 13 gemeentelijke monumenten bedragen € 2.160,- excl. BTW. Daarvoor worden een kort veldbezoek (na afspraak met de eigenaar) afgelegd en een quickscandocument monumentale waardenbepaling opgesteld. Het document wordt afgesloten met een advies over de monumentwaarde en het al dan niet handhaven op de gemeentelijke monumentenlijst.

Structurele kosten

Structurele kosten hebben in de eerste plaats betrekking op de toetsing van vergunningaanvragen. Bij de aanwijzing van alleen de zeer hoog gewaardeerde panden en afvoering van het maximaal aantal panden met een lage indicatieve waardering levert dat +6 gemeentelijke monumenten op. Op het totaal van 118 gemeentelijke monumenten is de verhoging van de toetsingskosten beperkt. Bij aanwijzing van nog eens 67 hoog gewaardeerde panden komt het totaal uit op 185. De toetsing kan door de leges worden gedekt.

Op basis van de huidige monumentenlijst worden circa 50 aanvragen per jaar behandeld. Per aanvraag wordt leges geheven (legesverordening 2021: € 577,- excl. BTW per aanvraag). Als er 86 panden worden toegevoegd, zullen er procentueel 28 aanvragen per jaar bijkomen (circa € 16.000,- excl. BTW aan leges).

Daarnaast zijn er structurele kosten ten aanzien van de gemeentelijke tegemoetkoming richting de monumenteigenaren. De wens bestaat om dat vorm te geven als een budget voor advisering en ondersteuning van monumenteigenaren, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid. Te denken valt aan een abonnement op de Monumentenwacht, die inspecties van panden uitvoert en kan aangeven waar wanneer onderhoud noodzakelijk is. Eén en ander dient nog nader ingevuld te worden.

Stedenbouw

Incidentele kosten

Ook hier vallen de kosten uiteen in incidentele en structurele kosten. De incidentele kosten hebben vooral betrekking op de aanwijzingsprocedure c.q. de beschrijving. Het gaat om het onderzoek voor 5 zeer hoog gewaardeerde, als beschermd dorpsgezicht te beschermen gebieden en het onderzoek voor 10 hoog gewaardeerde, (lichter) planologisch in het omgevingsplan te beschermen gebieden (zie § 3.3.4). Door het verschil in waarde en aard van de gebieden krijgen de 10 hoog gewaardeerde gebieden een lichtere bescherming dan de 5 zeer hoog gewaardeerde.

Uitgaande van 5 nieuwe beschermde dorpsgezichten bedragen de externe kosten voor het onderzoek en de beschrijving € 13.170,- excl. BTW, uitgaande van het format zoals dat ook voor het gemeentelijk beschermd gezicht aan de Boveneindsestraat in Kesteren is gebruikt. De externe kosten voor het beschrijven van de overige 10 gebieden met een hoge waarde ten behoeve van het omgevingsplan bedragen € 5.400,- excl. BTW.¹²

¹² Deze kosten zijn exclusief de uren voor redactie, concept en bespreking.

Naar aanleiding van het nadere onderzoek worden de definitieve grenzen van de gebieden bepaald, met die kanttekening dat de grenzen zoals die nu zijn opgenomen (zie figuur 12) eventueel alleen nog op details zullen worden gewijzigd.

Structurele kosten

De structurele kosten veranderen door het instellen van dorpsgezichten niet. Deze kosten hebben namelijk betrekking op een aanvraag verandering of verbouwen van een monument. Dit wordt ondervangen door het heffen van leges op een aanvraag. Zie de paragraaf structurele kosten bouwkunst hierboven.

Integrale ensembles ('Parels van de gemeente')

Incidentele kosten

Voor de integrale ensembles moeten redengevende omschrijvingen worden opgesteld. De kosten daarvan zijn heel beperkt, omdat hiervoor geput kan worden uit de informatie zoals die voor de landschappen en stedenbouwkundige ensembles beschikbaar komt. Het opstellen van deze redengevende omschrijving zal daarom vooral een redactieslag zijn, met plaatselijk wat aanvullingen.

Structurele kosten

Zoals ook voor de incidentele kosten geldt, zijn de meerkosten voor de toetsing van de integrale ensembles heel beperkt, omdat het merendeel van de oppervlakte van de integrale ensembles ook al een hoge of zeer hoge landschappelijke of stedenbouwkundige waardering heeft gekregen, en daarmee ook sectoraal beschermd wordt.

4.2.3 Kansen van erfgoed

De genoemde kansen zijn op dit moment niet van bedragen voorzien, omdat zij eerst verder moeten worden geconcretiseerd / uitgewerkt voordat hierover iets zinnigs te zeggen is.

Ten aanzien van de webviewer / erfgoedregister is al wel een richting te geven. Afhankelijk van wat er in de viewer dient te worden opgenomen (bijvoorbeeld beeldmateriaal, koppelingen naar redengevende omschrijvingen, etc.), kan worden gedacht aan een bedrag tussen € 7.500 ex btw en € 12.500 ex btw.

Figuur 22. In combinatie met de aantrekkingskracht van de Blauwe Kamer en de bijzondere uitstraling van het Veerhuis bestaan er allerlei mogelijkheden rondom het Opheusdens Veer (foto: RAAP, 30 november 2019).

5 Vervolgacties

Uit de hiervoor beschreven voornemens komen de volgende vervolgacties voort:

5.1 Bescherming

Landschap

- het opstellen van redengevende omschrijvingen voor de planologisch te beschermen cultuurlandschappen;
- opnemen van de zeer hoge en hoge landschapswaarden in het omgevingsplan.

Bouwkunst

Actualiseren van de gemeentelijke monumentenlijst t.b.v. een logische en betrouwbare lijst:

- het opstellen van 19 redengevende omschrijvingen voor de als gemeentelijk monument te beschermen zeer hoog gewaardeerde, niet-beschermde panden;
- het opstellen van 67 redengevende omschrijvingen voor de als gemeentelijk monument te beschermen hoog gewaardeerde, niet-beschermde panden;
- het uitvoeren van nader onderzoek ten behoeve van het eventueel afvoeren van 13 gemeentelijke monumenten;
- het in gang zetten van het proces tot plaatsing c.q. afvoer van objecten op/van de gemeentelijke monumentenlijst;

Stedenbouw

- het opstellen van redengevende omschrijvingen voor de als gemeentelijk beschermd gezicht te beschermen zeer hoog gewaardeerde, niet-beschermde stedenbouwkundige gebieden;
- het opstellen van redengevende omschrijvingen voor de in het omgevingsplan te beschermen hoog gewaardeerde, niet-beschermde stedenbouwkundige gebieden;
- het in gang zetten van het proces tot plaatsing van een aantal gebieden op de lijst met gemeentelijk beschermde gezichten;
- het planologisch borgen van de overige hierboven benoemde gebieden.

Integrale ensembles ('Parels van de gemeente')

- het opstellen van redengevende omschrijvingen voor de planologisch te beschermen integrale ensembles;
- het planologisch borgen in omgevingsvisie en omgevingsplan van integrale (landschap, bouwkunst, stedenbouw) ensembles.

Adviescommissie

- vaststellen van een verordening op de adviescommissie (op basis van de modelverordening) vóór 1 juli 2022.

5.2 Kansen van erfgoed

Ruimtelijke ontwikkeling

- Het integreren van de omgang met cultuurhistorische waarden in de gemeentelijke processen;
- Het uitwerken van een steviger plek van cultuurhistorie in ruimtelijke ontwikkeling in gemeentelijk ruimtelijk beleid, bijvoorbeeld ten aanzien van natuur en landschap;
- Het uitwerken van een concreet plan ten aanzien van de toekomstige inrichting van het landelijk gebied tussen Kesteren en Opheusden;
- De Betuwelinie als 'lijn van kansen' stevig verankeren in de ruimtelijke ontwikkelingen;

Waterberging

- Het integreren van de omgang met cultuurhistorische waarden in projecten ten aanzien van waterstaatkundige projecten, zoals dijkversterkingen en waterberging;
- Het genereren van aandacht voor meekoppelkansen in waterstaatkundige projecten;

Educatie, cultuur, toerisme, recreatie

- Het verankeren van het in kaart gebrachte erfgoed in toeristisch-recreatieve projecten, onder meer door het benoemen en uitwerken van een aantal cultuurhistorische kernthema's van de gemeente;
- Het benoemen en verdiepen van de boomteelt als erfgoedthema;
- Het uitwerken van een plan en opvragen van een offerte voor het bouwen van een erfgoedregister of webviewer voor de gemeentelijke website;
- Het leggen van koppelingen tussen digitale erfgoedtoepassingen en plekken in de gemeente, zoals qr-codes;
- Actief toeristisch-recreatief uitbouwen van het buitendijks gebied tussen De Spees en het Opheusdens Veer;
- Het leggen van de koppeling tussen kunst en cultuur enerzijds en het erfgoedveld anderzijds, bijvoorbeeld door het verbinden van kunstenaars en musici aan lokale erfgoedpartijen.

Literatuur

Bade, T. & G. Smid, z.j. Eigen haard is goud waard. Over de economische baten van cultuurhistorisch erfgoed. Triple E Productions, Arnhem.

Brouwer, J., E. Ruijgrok & R. Abma, 2012. Historische buitenplaatsen en landgoederen. In stand houden loont! Economische betekenis van historische buitenplaatsen en landgoederen in de provincies Utrecht, Overijssel en Gelderland. Witteveen + Bos, Deventer.

Div. auteurs, 2009. Het cultuurhistorisch argument. Projectbureau Belvedere, Utrecht.

Dommelen, S. van & C.-J. Pen, 2013. Cultureel erfgoed op waarde geschat. Economische waardering, verevening en erfgoedbeleid. Platform 31/Vrije Universiteit/Universiteit Twente.

Keunen, L.J., C.J. Frank & N.W. Willemse, 2020. '... daar slingert zich de zware dijk door de vruchtbare weiden en akkers met kloeke hofsteden bezaaid ...'. Een cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Neder-Betuwe. RAAP-rapport 4219. RAAP, Weesp.

Ruijgrok, E., 2004. Economische waardering van cultuurhistorie. Casestudie Tieler- en Culemborgerwaard. Witteveen + Bos, Rotterdam.

Overzicht van figuren, tabellen, bijlagen en appendices

Figuren:

Figuur 1. Voorbeeld bijschrift figuur.	5
Figuur 2. Zonsopkomst aan de Waal (foto: RAAP, 30 november 2019).	6
Figuur 3. Grenzen van de gemeente Neder-Betuwe.	7
Figuur 4. Naar een betere regeling van de omgeving (bron: rijksoverheid.nl).	8
Figuur 5. Participatie met een rijke oogst: de Schatkist van Neder-Betuwe.	10
Figuur 6. Waardevolle bouwkunst in een fraai landschap: kasteel De Wijenburg in Echteld (foto: RAAP, 30 november 2019).	12
Figuur 7. Uitsnede van de kenmerkenkaart van het historisch cultuurlandschap, met landschappen en daarin voorkomende elementen.	13
Figuur 8. Uitsnede van de waarderingskaart van het historisch cultuurlandschap en de landschapselementen daarin. In de legenda zijn de klassen van de landschapswaardering opgenomen.	14
Figuur 9. Uitsnede uit de kenmerkenkaart bouwkunst & stedenbouw, met in kleuren de verschillende typen bouwkunst (kleine vlakken) en stedenbouw (grote vlakken).	15
Figuur 10. Het dorpsbeeld van Kesteren. Kerken dragen sterk bij aan de gebiedsidentiteit van Neder-Betuwe (foto: RAAP, 30 november 2019).	16
Figuur 11. De karakteristieke Voorstraat in Echteld (foto: RAAP, 30 november 2019).	17
Figuur 12. Uitsnede uit de kaart met de waardering van bouwkunst en stedenbouw.	18
Figuur 13. Dijken vormen de 'as van ontwikkeling' van Neder-Betuwe (foto: RAAP, 30 november 2019).	20
Figuur 9. De verschillende rollen van de Erfgoedwet en Omgevingswet in een schema (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).	21
Figuur 14. Gebieden met een bescherming voor cultuurhistorie of cultuurlandschap in de huidige bestemmingsplannen voor het buitengebied.	24
Figuur 15. Landschappen met een zeer hoge (donkeroranje) en hoge (oranje) waarde. De elementen zijn omwille van de leesbaarheid niet in dit kaartbeeld opgenomen.	25
Figuur 16. Zeer waardevolle (Z) en waardevolle (H) bouwkunst. De kaart geeft zowel de onbeschermde objecten als de bestaande rijks- en gemeentelijke monumenten weer.	28
Figuur 17. Stedenbouw met een zeer hoge of hoge waarde in de gemeente Neder-Betuwe.	30
Figuur 18. Parels van de gemeente Neder-Betuwe.	31
Figuur 19. Versterken van de (Neder-)Betuwse identiteit, zoals de aanplant van hoogstamboomgaarden, is een belangrijke kans bij ontwikkelingen (foto: RAAP, 30 november 2019).	33
Figuur 20. Kolken als parels langs de dijk (foto: RAAP, 30 november 2019).	35
Figuur 21. Het bieden van informatie in het veld kan op allerlei manieren, analoog en digitaal, traditioneel of modern. De klassieke ANWB-borden zijn daarvan de voorgangers (foto: RAAP, 30 november 2019).	36
Figuur 22. In combinatie met de aantrekkingskracht van de Blauwe Kamer en de bijzondere uitstraling van het Veerhuis bestaan er allerlei mogelijkheden rondom het Opheusdens Veer (foto: RAAP, 30 november 2019).	44

Tabellen:

Tabel 1. Huidige aantallen objecten met een monumentenstatus.	27
Tabel 2. Resultaat van de inventarisatie en waardering.	27
Tabel 3. Handelingen naar aanleiding van het resultaat van de inventarisatie en waardering.	28
Tabel 4. Huidige aantallen beschermde gebieden.	29
Tabel 5. Resultaat van de inventarisatie en waardering.	29

Bijlagen:

- Bijlage 1. Begrippenlijst
- Bijlage 2. Wetgeving en huidig beleid
- Bijlage 3. Tijdschaal

Appendices

n.v.t.

Bijlage 1. Begrippenlijst

Archeologie	Wetenschap die zich bezig houdt met de overblijfselen van de menselijke cultuur die onder het aardoppervlak bewaard gebleven zijn.
Beschermd gezicht	Een gebied dat op basis van de cultuurhistorische waarde via de Erfgoedverordening of het bestemmings- danwel omgevingsplan wordt beschermd.
Bouwkunst	Gebouwde objecten, waaronder zowel panden als kleine stenen objecten vallen.
Criterium	Beslissend kenmerk, vaak gebruikt om een waardering te kunnen uitspreken. Daarvoor worden dan meerdere criteria gebruikt.
Cultuurhistorie	Verzamelbegrip voor de verschillende sectoren die zich met erfgoed bezig houden. Archeologie wordt soms zelfstandig benoemd, soms tot cultuurhistorie gerekend.
Cultuurlandschap	Landschap zoals dat door een wisselwerking van mens en natuur tot stand gekomen is.
Ensemble	Samenspel / optelsom van verschillende waarden, elkaar versterkend, in een ruimtelijk beperkt gebied.
Erfgoed	Datgene wat aan materiële en immateriële zaken uit het verleden aan onze generatie is overgeleverd, bestaande uit deelaspecten als aardkunde, archeologie, landschap, bouwkunst en stedenbouw.
Indicatieve waarde	Waarde, die op basis van een eerste beoordeling op hoofdlijnen is vastgesteld.
Integraal ensemble	Gebieden waar zowel landschappelijke als gebouwde waarden in hoge mate samenkomen en elkaar versterken.
Karakteristiek pand	Een onroerende zaak die op basis van het bestemmingsplan of omgevingsplan is beschermd.
Monument	Een onroerende zaak die op basis van de erfgoedverordening (gemeentelijk monument) of de Erfgoedwet (rijksmonument) juridisch is beschermd.
Monumentenlijst	Lijst of register, waarin is vastgelegd welke objecten bescherming volgens de erfgoedverordening of het omgevingsplan genieten.
Monumentwaardig	Object of gebied dat een dermate hoge cultuurhistorische waarde bezit, dat het gerechtvaardigd zou zijn dit object als monument te beschermen.
Omgevingsplan	Ruimtelijk instrument, waarin per locatie is vastgelegd welke beperkingen er gelden. Het omgevingsplan vervangt onder meer de oude bestemmingsplannen en een deel van de verordeningen.
Omgevingsvisie	Ruimtelijk instrument, waarin op een algemeen niveau de kernkwaliteiten en ontwikkelingslijnen voor het gehele gemeentelijk grondgebied zijn vastgelegd. De omgevingsvisie vervangt de vroegere structuurvisie.

Omgevingswet	Wet, waarin een groot aantal bestaande wetten over de 'fysieke leefomgeving' zijn gebundeld, en die naar verwachting op 1 juli 2022 in werking treedt.
Stedenbouw	De ruimtelijke indeling van bebouwing, landschap, wegenstructuur, groen en de daarbij een rol spelende rooilijnen en verkaveling.
Waardering	Het vaststellen van een zo objectief mogelijke waarde, op basis van beslissende kenmerken (criteria) en de scores die daarop gehaald worden.

Bijlage 2. Wetgeving en huidig beleid

Inleiding

Regels op het gebied van cultureel erfgoed zijn niet nieuw. Zoals het woord 'actualisatie' al zegt, zijn er nu ook al regels voor de bescherming van erfgoed. Wetten voor de bescherming van het erfgoed bestaan namelijk al tientallen jaren. Denk daarbij maar aan de Monumentenwet 1961, de Monumentenwet 1988, de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) uit 2007 en het Besluit ruimtelijke ordening uit 2012. Veel van dit soort wetten komen voort uit Europese afspraken, zoals het Verdrag van Granada ¹³ (1985) en het Verdrag van Malta ¹⁴ (1992).

Aandacht voor het erfgoed staat ook de laatste jaren niet stil. Op het moment is er volop aandacht voor. Ook de wetten en regels rondom erfgoed zijn in ontwikkeling. In 2012 stelde het rijk bijvoorbeeld verplicht dat waardevolle landschappen voortaan beschermd moesten gaan worden, en in 2016 kwam er een nieuwe Erfgoedwet. Die verving de oude Monumentenwet en de Wamz.

Nu is de Omgevingswet in aantocht, de grootste wetswijziging sinds de invoering van de Grondwet in 1848. Daardoor verandert er veel. Waardevol erfgoed moet daarin als één van de belangrijke onderdelen van de 'fysieke leefomgeving' een plek krijgen. Dat betekent dat informatie over dat erfgoed actueel moet zijn en aan bepaalde eisen moet voldoen. Iemand die een plan wil ontwikkelen, kan dan in het omgevingsplan voor zijn perceel duidelijk zien wat er aan waarden te vinden is. Ook komen daaruit de regels voort. Uiteindelijk wordt er een integrale afweging gemaakt door de gemeente als vergunningverlener.

Hieronder komen de regels die nu al gelden aan bod. Eerst schijnen we ons licht op de wetgeving door rijk, provincie en gemeente. Daarna komen andere soorten regels en het geldende beleid aan de orde.

Wetgeving en regels

Internationale regelgeving

Sinds juli 2021 is de Neder-Germaanse Limes door UNESCO op de Werelderfgoedlijst geplaatst. De gemeente Neder-Betuwe ondersteunde de aanvraag daartoe, maar kent zelf geen sites. Wel gaat er van de provinciale omgevingsverordening regelgeving uit, die bepaalt dat in de bufferzone Limes (w.o. Neder-Betuwe) geen activiteiten mogelijk zijn die de kernkwaliteiten van de Romeinse Limes aantasten (artikel 2.59).

Landelijke wetgeving

In de Omgevingswet komen vanaf 1 juli 2022 tientallen wetten op het gebied van de 'fysieke leefomgeving' samen. Als die wet ingaat, krijgen alle bestaande regels - bestemmingsplannen en verordeningen – als het ware een 'nietje'. Dat pakket noemen we dan het 'tijdelijk omgevingsplan'. Vervolgens hebben gemeenten tot eind 2029 de tijd om dat pakket aan regels om te zetten in een 'definitief omgevingsplan' volgens de spelregels zoals vastgelegd in de Omgevingswet. Het

¹³ De basis voor de borging van cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke ordening, vertaald in de aanpassing van het Besluit ruimtelijke ordening (2012).

¹⁴ De basis voor de borging van archeologische waarden, vertaald in de Wet op de archeologische monumentenzorg (2007).

omgevingsplan bevat de regels op het gebied van cultureel erfgoed. De grote lijnen van het erfgoedbeleid worden vastgelegd in een omgevingsvisie.

Naast de Omgevingswet blijft ook de Erfgoedwet bestaan. Daarin zijn enkele algemene zaken vastgelegd die zorgen dat de erfgoedzorg kan functioneren. Denk daarbij aan het instellen van bewaarplaatsen voor opgegraven archeologische resten ('depots'), de regels rond de bedrijven die mogen opgraven en het aanwijzen van rijksmonumenten. In de Omgevingswet komen juist de regels terecht over de dagelijkse omgang met erfgoed. Denk daarbij aan het vastleggen van regels voor landschappelijk erfgoed in het omgevingsplan en de aanwijzing van gemeentelijke monumenten door de gemeente. De huidige erfgoedverordening wordt onder de Omgevingswet ook een onderdeel van het omgevingsplan.

Provinciale wetgeving

Erfgoed heeft een duidelijke plaats gekregen in de Omgevingsverordening van de provincie Gelderland (2018). Daarin zijn bijvoorbeeld de belangrijkste kwaliteiten van de nationale landschappen vastgelegd, en instructieregels hoe een gemeente landschap en molenbiotopen in het bestemmingsplan moet beschermen. Ook komt daarin de bufferzone Limes voor, die regelgeving ten aanzien van de kernkwaliteiten van de Romeinse rijksgrens met zich meebrengt.

Gemeentelijke wetgeving

Regels voor het beschermen van erfgoed heeft de gemeente Neder-Betuwe vastgelegd in de *Erfgoedverordening gemeente Neder-Betuwe 2017*. Daarin is vooral vastgelegd hoe de gemeente omgaat met haar rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en beschermde gezichten. Ook de archeologische regelgeving is in de verordening opgenomen. De gemeentelijke monumentenlijst en voor bepaalde aspecten ook de rijksmonumentenlijst zijn aan deze verordening 'geknoopt'.

Gemeentelijke ruimtelijke regels

Structuurvisie

De structuurvisie van de gemeente Neder-Betuwe leunt zwaar op het onderwerp cultuurhistorie en streekeigenheid. In de structuurvisie wordt bijvoorbeeld geconcludeerd dat de aandacht voor streekeigen thematiek, zoals militaire geschiedenis en watererfgoed, toenemen. Erfgoed wordt onder meer in een toeristisch-recreatief kader gezien. Kansen worden gezien bij het zichtbaar maken van wielen en linies. Tegelijk ook wordt er ook vanuit het perspectief van de ruimtelijke ontwikkelingen naar het onderwerp gekeken. Zo wordt het bewaren van de landschappelijke eigenheid van de uiterwaarden genoemd, *waaraan alle functies, zoals natuur, landbouw en recreatief medegebruik een bijdrage moeten leveren*. Tegelijk wordt breed gerefereerd aan de vele belangrijke cultuurhistorische objecten en het behouden en versterken ervan, zodat de geschiedenis beleefbaar blijft. Ook specifieke toepassingsdoelen komen aan de orde, zoals versterking van cultuurhistorische waarden bij vergroting van de bergingscapaciteit voor water. Concreet benoemde ontwikkelingen zijn onder meer:

- Ontwikkelen Linge als landschappelijke drager, inclusief realisatie EHS;

- Versterken landschappelijke structuren en behoud karakteristieke landschapstypen ¹⁵, inclusief dijken;
- Landschappelijke inpassing kernen;
- Opwaarderen verdedigingslinies.

Bestemmingsplannen

Naast een verordening is er binnen het “oude stelsel” nog één andere mogelijkheid waarop een gemeente bindende regels voor haar burgers kan vastleggen: het bestemmingsplan. De gemeente Neder-Betuwe kent nu nog een lappendeken aan bestemmingsplannen. Elk bestemmingsplan of elke verzameling van bestemmingsplannen kent een eigen manier van het beschermen van erfgoed. Vaak is er een duidelijk verschil tussen bestemmingsplannen voor het buitengebied en voor de oude kernen. In zijn algemeenheid zijn hierin regels opgenomen over behoud van waarden, vaak bijvoorbeeld via een enkel- of dubbelbestemming. Ook is hierin vastgelegd wanneer een initiatiefnemer archeologisch onderzoek moet laten uitvoeren (via een parapluregeling Archeologie). Voor cultuurhistorie wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van de dubbelbestemmingen Waarde – Cultuurhistorisch karakteristiek en Waarde – Cultuurhistorisch waardevol gebied, en – met name op het gebied van cultuurlandschap – ook de enkelbestemming ‘Agrarisch met waarden’. Op die manier is al een deel van het buitengebied en de daarin aanwezige bebouwing beschermd. De onderbouwing daarvoor ontbreekt echter, zoals onder ‘aanleiding’ al eerder is aangestipt.

De genoemde dubbelbestemmingen hebben vooral betrekking op het cultuurlandschap, maar daarnaast zijn ook karakteristieke panden op deze manier beschermd. Binnen de bestemmingsplannen buitengebied gaat het respectievelijk om 33 objecten (Kesteren) en 134 objecten (Dodewaard-Echteld). Hieronder vallen rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en niet-beschermd panden. Daarnaast is ook het beschermd dorpsgezicht aan de Boveneindsestraat op deze wijze beschermd.

Ruimtelijk beleid

Rijksbeleid

Door de verkiezingen voor de Tweede Kamer in het voorjaar van 2021 en de formatie van een nieuw kabinet bevindt het erfgoedbeleid van het rijk zich op dit moment in een overgangsfase. Het kabinet Rutte-III legde haar erfgoedbeleid vast in de beleidsbrief *Erfgoed telt*. Daarin lag de nadruk onder meer op duurzaamheid van erfgoed, op kwetsbaar erfgoed zoals kerken, op kennis en vakmanschap, op erfgoed in grote ruimtelijke opgaven en op vrijwilligers in de erfgoedsector. Het is waarschijnlijk dat een aantal actuele thema’s ook in het nieuwe erfgoedbeleid van het rijk terug zal komen.

Provinciaal beleid

Hiervoor benoemden we al de omgevingsverordening. De provincie Gelderland heeft daarnaast in 2020 een nieuw cultuur- en erfgoedbeleid uitgewerkt. De provincie wil vooral jaarlijks flexibel kunnen bepalen waar zij haar energie in steekt, en zich minder vastleggen op plannen voor een langere termijn. Sommige bijdragen van de provincie zijn al in de zogenaamde uitgangspuntenbrief opgenomen. Soms sluiten die aan op het rijksbeleid, zoals de aandacht voor vrijwilligers en vakmensen. In andere

¹⁵ Hierbij geldt wel dat in de structuurvisie ook wordt genoemd dat ‘het gehele buitengebied ruimte moet bieden voor de laanboomteelt, andere functies zijn daaraan ongeschikt’. Eén en ander kan op gespannen voet staan met elkaar.

gevallen zijn het typisch provinciale taken, zoals de ondersteuning van en samenwerking met provinciale organisaties en de uitvoering van wettelijke provinciale taken. Zo'n wettelijke taak is het archeologisch depot van de provincie in Nijmegen. Hier worden archeologische vondsten uit de hele provincie bewaard.

Gemeentelijk beleid

Erfgoed

De gemeente Neder-Betuwe had nog geen breed erfgoedbeleid, maar heeft wel in 2018-2019 een participatief proces met haar inwoners doorlopen. Daaruit is de 'Schatkist van Neder-Betuwe' naar voren gekomen: een boek met de locaties en thema's waar de inwoners van Neder-Betuwe het meeste belang aan hechten. Doel van het project was het leveren van input voor de omgevingsvisie en daarmee ook vorm te geven aan participatie. De 'Schatkist' als informatieverzameling is in de cultuurhistorische waardenkaart geïntegreerd voor zover het ruimtelijke / tastbare objecten waren waar in de zin van de Omgevingswet aandacht voor kon zijn. Daarnaast zijn de resultaten gebruikt voor toeristisch-recreatieve doeleinden.

Toerisme en recreatie

Eveneens toeristisch-recreatief wordt gebruikt gemaakt van de 'moderne landschappen' van de laanboomteelt in een samenwerking met onder meer Tree Centre Opheusden en de gemeenten Buren en Overbetuwe.

Welstand

Daarnaast komt erfgoed terug in de gemeentelijke welstandsnota uit 2011. Cultuurhistorisch waardevolle gebieden behoren tot een welstandsniveau 1, zijnde zware toetsing:

- historisch dorpsgebieden van Kesteren, Opheusden en Echteld;
- de kern van Ochten;
- de historische bebouwingslinten van de grotere kernen en Hien en Wely ;
- de historische bebouwingslinten in het buitengebied;
- ontwikkelingsgebieden, waaronder het toekomstig woon/werkgebied aan de zuidrand van Kesteren;
- het park langs de Rijnbandijk in Kesteren en de begraafplaatsen;
- gemeentelijke en Rijksmonumenten en de directe omgeving daarvan;
- Kasteel de Wijenburg en omgeving;
- toekomstig beschermd dorpsgezicht bij de Boveneindsestraat ten noord-oosten van Kesteren;
- buurtschappen, zoals Pottum en Eldik;
- beeldbepalende plekken in de kernen of het buitengebied, zoals de kerken, het oude gemeentehuis van Opheusden of fraaie boerderijgroepen;

- cultuurhistorisch waardevolle gebieden, waaronder het gebied ten westen van Dodewaard en de Nieuwe dijk;
- natuurgebieden, bijvoorbeeld de buitendijkse uiterwaarden en de wielen;
- de dijken met hun bebouwing;
- infrastructurele lijnen die belangrijk zijn voor de hoofdstructuur van de gemeente, zoals de Tielsestraat die Kesteren met Opheusden verbindt en de Wijenburgsestraat/Keizerstraat/Heuningstraat tussen Echteld, IJzendoorn en Ochten, die haar vervolg heeft in de Bonengraafseweg richting Dodewaard. Hiertoe behoren ook de spoorlijn en de A15.
- de Linge

Daarnaast zijn onder welstandsniveau 2 (reguliere toetsing) ook gebieden opgenomen waar cultuurhistorische waarden aan de orde zijn.

Groen

Een bescherming van bomen is opgenomen in de algemene plaatselijke verordening (APV). Daarbij bestaat wel een groot aantal uitzonderingen, waaronder ook potentieel cultuurhistorisch waardevol groen zoals wegbeplantingen, niet-zijnde knotbomen.

Daarnaast heeft de gemeente Neder-Betuwe een Groenbeleidsplan 2017-2021. Cultuurhistorie komt er uitgebreid in aan de orde, vooral als het gaat om kwaliteiten van het bedoelde groen. Gepleit wordt voor extra aandacht voor groen cultuurhistorische objecten (zoals het ensemble met kasteel en kerk in Echteld).

Landschap

Van betekenis is ook het LandschapsOntwikkelingsPlan van de gemeente Neder-Betuwe uit 2009. In 2009 is de Landschapsanalyse (deel 1) en de Landschapsontwikkelingsvisie (deel 2) vastgesteld. Deel 3 het Uitvoeringsprogramma, is nog niet vastgesteld en zal in 2022 worden geactualiseerd.

Water

In het gemeentelijk waterplan is er aandacht voor de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, waaronder de landschappelijke waarden.

Klimaat en duurzaamheid

Het beleid ten aanzien van duurzaamheid (Nota Duurzaamheid, 2010) komen 'culturele waarden' alleen in algemene termen voor. Cultuurhistorische waarden als zodanig worden niet genoemd.

In het klimaatbeleid (Klimaatnota 2021-2025) wordt wel aandacht besteed aan de erfgoedwaarden, vooral de landschappelijke. Zo pleit men voor de inpassing van zonne- en windparken langs de A15/Betuweroute omdat daar al aantastingen bestaan. Ook wordt aandacht besteed aan inpassing in het landschap en schaal van het landschap. Erfgoed, cultuurhistorie of monumenten komen op andere manieren niet aan de orde.

Bijlage 3. Tijdschaal

Archeologische perioden					
Tijdperk				Datering	
Recente tijd					
Nieuwe tijd			C	1945	
			B	1850	
			A	1650	
Middeleeuwen			Laat B	1500	
			Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050		
		C: Karolingische tijd	900		
		B: Merovingische tijd	725		
		A: Volksverhuizingstijd	525		
	Romeinse tijd			450	
Laat			270		
Midden			70 na Chr.		
		Vroeg	15 voor Chr.		
Prehistorie	IJzertijd			Laat	800
				Midden	500
				Vroeg	250
	Bronstijd			Laat	800
				Midden	1100
				Vroeg	1800
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)			Laat	2000
				Midden	2850
				Vroeg	4200
	Mesolithicum (Midden Steentijd)			Laat	4900/5300
				Midden	6450
				Vroeg	8640
	Paleolithicum (Oude Steentijd)			Laat	9700
				Jong B	12.500
				Jong A	16.000
Midden				35.000	
Oud				250.000	

tabel1_standaard_Archeologisch_RAAP_2014

label1_standard_Archeologisch_RAAP_2014

Bijlage 4. Raadspresentatie 5 november 2020

Colofon

Deze beleidsnota werd opgesteld door Luuk Keunen (RAAP), Han Geurts (Gemeente Neder-Betuwe) en CeesJan Frank (Monumenten Advies Bureau).

We danken alle betrokken inwoners, organisaties, commissie- en raadsleden en medewerkers van de gemeente voor de bijdrage die zij aan de totstandkoming van deze beleidsnota leverden.

